

februari 2017

afdeling
VOORNE

In de **BRANDING**

*Uitgelicht: Exoten, een kritische beschouwing
Natuur dichtbij: Het konijn, exoot of niet?
en verder: exoten op het strand en in het Haringvliet,
halsbandparkieten en de bromvlieg*

Inhoudsopgave

Activiteitenkalender KNNV afdeling Voorne	2
Activiteiten	2
De Woensdagtellers	2
Zeetrekten	2
Algemene Ledenvergadering	3
Vuilruimactie Beningerslikken	4
Beverexcursie in de Rhoonse Grienden.	4
Vroege vogelexcursie Breede Water.	5
Verslagen	6
Verslag Nacht van de Nacht 2016	6
Exoten in het Haringvliet	7
De misschien wel voor de natuur gevaarlijkste invasieve exoot: Mijn huiskatten!	10
Het konijn, exoot of niet?	12
Exoten, een kritische beschouwing	15
Exoten aan het strand	20
De ontwikkeling van een populatie Canadese ganzen: een probleem?	23
Exoten vanuit Strypemonde?	27
Van mij hoeven ze hier niet te zijn!	28
De bromvlieg (<i>Calliphora vicina</i>) 10–14 mm	31
Colofon	35
Lidmaatschap en contributie	35
Bestuur	35
Werkgroepen	35

Voorwoord

Op 6 januari 2017 meldde mijn ochtendkrant: "Nederlandse sloten slibben dicht door exotische planten". Op radio en televisie werd er die dag in nieuwsrubrieken en journaals ook aandacht aan besteed.

Het toeval wil dat het thema van deze In de Branding het onderwerp "exoten" is. De redactie is er al maanden mee bezig. Er bestaat een heuse Nieuwsbrief Exoten, waarin de KNNV participeert. Het onderwerp is actueel en kan vanuit verschillende invalshoeken worden belicht. We hopen daar met dit nummer in geslaagd te zijn.

Piet Mout vraagt zich af wat een exoot is en wanneer een exoot bestreden moet worden. Wie maakt het beleid? Is er eigenlijk wel sprake van beleid, en zo ja, is dat eigenlijk wel goed doordacht? Je kunt je zelfs afvragen wanneer een exoot geen exoot meer is. Het blijkt een weerbarstig onderwerp te zijn.

Tom van Wanum staat stil bij de halsbandparkiet, een fraaie vogel die van hem eigenlijk niet zo hoeft. Hij kijkt ook nog naar de exoten onder de vissen die via onze rivieren in flinke aantallen ons land weten te bereiken. De karper werd 500 jaar geleden al in Nederland geïntroduceerd. Katie v.d. Wende gaat het strand op en treft daar ook de nodige exoten aan. Bestrijding van die exoten blijkt helemaal niet zo eenvoudig. Jan Alewijn Dijkhuizen bespreekt het konijn, dat ooit in Nederland werd geïntroduceerd, een plaag leek te worden, bijna ten onder ging en wiens terugkeer nu weer met vreugde wordt begroet. Het kan verkeren, nietwaar?

Voorne blijkt overigens een plek te zijn waar de victorie van exoten nog wel eens wil beginnen. Het landgoed Strypemonde blijkt daarbij een hotspot te zijn. Jacqueline van Hoey Smith beschrijft hoe de wijngaardslak hier werd uitgezet. Inmiddels komt de slak hier massaal tot aan het Breede Water en de Stekelhoek voor. Ook de Canadese gans werd hier geïntroduceerd. Het eerste paartje in ons land broedde op Strypemonde. In mijn artikel beschrijf ik hoe de soort zich vervolgens over heel Nederland verspreidde. De provincie Zuid-Holland beschouwt de soort inmiddels als een ongenode gast en streeft ernaar deze ganzensoort "te minimaliseren". Duizenden vogels worden afgeschoten. Piet Mout tot slot belicht het onderwerp vanuit een geheel andere hoek: de kat. In Amerika woedt een flinke polemiek over onze huisvriend. Het dier vormt een ware plaag en zou met kracht bestreden moeten worden. Inmiddels staat de kat ook in ons land op de agenda. De jacht op verwilderde huiskatten in natuurgebieden is echter recent afgeschaft.

Een geheel ander onderwerp van financiële aard: het heeft de belastingdienst onlangs behaagd onze afdeling de ANBI-status te geven. U kunt ons vanaf nu op fiscaal aantrekkelijke wijze steunen, schenkingen doen of uw reiskosten aftrekken. We informeren u binnenkort via de Nieuwsbrief.

Op 23 februari 2017 zal tot slot de ALV worden gehouden. Het bestuur zal dan het Beleidsplan voor de komende vier jaar presenteren. Twee pop up lezingen staan dan ook op het programma. Na de pauze houdt Leo Linnartz van ARK Natuurontwikkeling een lezing over het onderwerp "Natuurontwikkeling, begrazing in de kustregio". Een mooi programma dus. Komt u allen!

Theo Briggeman
Voorzitter

Activiteitenkalender KNNV afdeling Voorne

datum	wie	wat	tijd	verzamelen
Zaterdag 4-2	IVN	Brouwersdam e.o.	09.30	Carpool N57 Zwarte Dijk
Maandag 6-2	pwg	Winterkenmerken bomen en struiken	20.00-22.00	BC Tenellapas
Vrijdag 10-2	vwg	Vergadering vwg Vogeltopografie deel 2	19.45 20.30	BC Tenellapas
Donderdag 23-2	bestuur	Algemene Ledenvergadering Lezing Leo Linnartz	19.45-20.45 21.00-22.00	BC Tenellapas
Zaterdag 25-2	bestuur	Vuilruimactie Beningerslikken	08.45	Zeedijk / Ruigendijk
Maandag 27-2	pwg	Winterprogramma Determineren van mossen	20.00-22.00	BC Tenellapas
Maandag 6-3	pwg	Winterprogramma Determineren van mossen	20.00-22.00	BC Tenellapas
Vrijdag 10-3	vwg	Vergadering vwg Vogelgeluiden	19.45 20.30	BC Tenellapas
Maandag 20-3	pwg	Winterkenmerken bomen en struiken	20.00-22.00	BC Tenellapas
Zaterdag 25-3	bestuur	Beverexcursie Rhoonse Grienden	10.00-12.00	P Jachthaven Rhoonse Grienden
Maandag 27-3	pwg	Rondje heemtuint, bespreken zomerpro- gramma	20.00-22.00	BC Tenellapas
Vrijdag 7-4	vwg	Vergadering vwg Lezing over ooievaars	19.45 20.30	BC Tenellapas
Zaterdag 6-5	IVN	Spuimonding West	09.30	P Zuidoordsedijk West, Zuidland

Kijkt u voor de zekerheid even op de internetsite of een activiteit doorgaat zoals die hierboven aangegeven staat. Dit voorkomt tevergeefs reizen en teleurstelling.
<http://www.knnv.nl/voorne>

Activiteiten

De Woensdagtellers

Een groep enthousiaste vogelaars gaat elke woensdag met de auto op pad om vogels te kijken. Belangstellenden kunnen gewoon naar de Carpoolplaats Zwarte dijk/N57 komen. Daar worden de excursiegangers ingedeeld in zo min mogelijk auto's.

Zeetrekten

Er wordt altijd gestart vanaf zonsopkomst, daarna duurt het zeetrekten meestal 3 tot 4 uren (afhankelijk van actuele trek en het weer). Belangstellenden kunnen gewoon naar de trek-
telpost komen. Een verrekijker en/of telescoop zijn onmisbaar. Stel je kleding goed af op het
weer en houdt er rekening mee dat je lang stil zit. Bij grote drukte is een klapstoeltje handig.
Koffie of thee zijn ook niet onverstandig om mee te nemen.

Algemene Ledenvergadering

Donderdag 23 februari 2017, aanvang 19.45 uur in het Bezoekerscentrum Tenellaplas. LET OP: Vanwege de volle agenda beginnen we een kwartier eerder dan in de vorige editie aangekondigd!

Als vanouds staat het Jaarverslag 2016 op de agenda. Daarnaast legt het bestuur u het Beleidsplan 2017-2020 ter goedkeuring voor. Een mooie kans om uw stem te laten horen.

We nemen ook afscheid van Jan Alewijn Dijkhuizen, die te kennen heeft gegeven het bestuur te willen verlaten. Het bestuur stelt u voor Jos Schreiner uit Hellevoetsluis als zijn opvolger te benoemen. Nog voor de pauze zullen er weer een tweetal zogenaamde pop up lezingen worden gehouden. In een tijdsbestek van twee keer 10 minuten vertellen André Velthuis en Ad van den Berge over hun twitcher-avonturen, terwijl Jaap Koekendorp en Henk Walbroek u vertellen over hun deelname aan het onderzoek naar glasaaltjes.

Na de pauze vindt de hoofdlezing plaats over **“natuurlijke begrazing in de kustregio” door Leo Linnartz, Projectmedewerker van ARK Natuurontwikkeling**

De spreker legt uit wat natuurlijke begrazing is en wat het niet is. Hoe duinen en delta anders begraasd worden en welke soorten er een rol in spelen. De spreker heeft veel ervaring met wisenten en taoussen en laat beide soorten uitgebreid aan bod komen. Daarnaast is hij bij ARK ook contactpersoon voor Wolven in Nederland, voor Tijdelijke Natuur en voor de Zandmotor.

Informatie over ARK:

ARK verlegt grenzen voor wilde natuur. We werken aan uitgestrekte, robuuste en dynamische natuurgebieden, waar natuurlijke processen hun gang mogen gaan. Ruimte voor natuurlijke processen resulteert in een ongekende rijkdom aan landschappen en de daarbij horende flora en fauna. Verbindingen tussen natuurkernen bieden het noodzakelijke netwerk voor planten en dieren om zich te verplaatsen en zich aan te passen aan veranderingen in klimaat en ruimtegebruik.

Economische en maatschappelijke inbedding van natuur is essentieel. Grote natuurgebieden kunnen miljoenen aan inkomsten genereren. Activiteiten als delfstofwinning, waterbeheer, stedenbouw en gezondheidszorg kunnen goed samengaan met natuurontwikkeling. Recreatie, toerisme en een aantrekkelijk vestigingsklimaat voor bedrijven en instellingen zorgen voor sterke lokale economieën.

Natuur is spannend, aantrekkelijk en verhoogt de kwaliteit van onze woon- en werkomgeving. Miljoenen mensen recreëren in en rond de natuur. Voor kinderen zijn natuurgebieden een uitdagende speelplek waar ze zich motorisch en geestelijk verder kunnen ontwikkelen.

ARK werkt zoveel mogelijk praktijk- en uitvoeringsgericht. We willen laten zien wat er kan. ARK initieert en organiseert gebiedsontwikkelingen waarin nieuwe natuur bijdraagt aan zowel het ecologische als sociaaleconomisch functioneren van de regio. Daarom zoeken we de samenwerking met andere maatschappelijke belangen, maakt natuurbeleving met veldonderwijs een belangrijk deel uit van de actieve communicatie en is toegankelijkheid essentieel voor de beleving van natuurgebieden. ARK treedt ook op als eigenaar en beheerder van gronden. Permanent eigendom en beheer is echter geen doel; ARK draagt de gronden en het beheer na de eerste jaren over aan partners.

Als innovatieve natuurorganisatie willen we laten zien hoe maatschappelijke veranderingen voortdurend leiden tot nieuwe kansen voor natuur en landschap. In Nederland en Europa. We stimuleren mensen om die kansen te pakken, vanuit de overtuiging dat meer ruimte voor de natuur in ons denken en handelen de kwaliteit van leven vergroot. Voor mens en natuur.

<https://www.ark.eu/>

ARK is tevens gerelateerd aan Rewilding Europe.

<https://www.rewildingeurope.com/>

Vuilruimactie Beningerslikken

Zaterdag 25 februari 2017, verzamelen tussen 08.45 en 09.00 uur bij de splitsing Zee-dijk/Ruigendijk. Daarna trekken we het gebied in. Rond 12.00 uur stoppen we.

De KNNV afdeling Voorne organiseert de jaarlijkse vuilruimactie op de Beningerslikken.

De eigenaar van dit gebied (Natuurmonumenten) zal zorgdragen voor een verantwoorde verwijdering van het verzamelde afval.

Het lijkt erop dat de hoeveelheid afval echt sterk is afgenomen in de afgelopen jaren. Dat wil niet zeggen dat het gebied de Beningerslikken nu schoon is. Jaarlijks belandt er in de winterperiode, als het water hoog staat, toch steeds weer nieuw afval in het gebied. Als in februari het waterpeil weer daalt, blijft het vuil in het riet en andere vegetatie hangen. Het meeste vuil zal dan ook in de rietstrook gevonden worden. Zo blijft het zinvol om deze actie voort te zetten. Dit levert vaak een behoorlijke sleeppartij op van allerlei grote stukken afval en volgestouwde, mensgrote zakken. Het is elke keer weer een hele prestatie die de ruimers leveren. Uiteindelijk houden wij er een zeer tevreden gevoel aan over en genieten we van een heerlijke bak koffie (zelf meenemen) met ontbijtkoek (en boter).

Trek laarzen aan en zorg voor een paar gemakkelijke (werk-)handschoenen en een oude werk- en/of regenjas.

Beverexcursie in de Rhoonse Grienden.

Zaterdag 25 maart 2017, aanvang 10.00 uur, einde 12.00 uur. Een excursie naar de Beverburcht in de Rhoonse Grienden, o.l.v. Mariëtte de Kreijl.

Verzamelen: parkeerplaats bij de jachthaven dichtbij de ingang van de Rhoonse grienden.

De KNNV afdeling Voorne organiseert een excursie naar het leefgebied van de bever in de Rhoonse Grienden. De herintroductie van de bever in de Biesbosch in de 80-er jaren van de vorige eeuw is uiteindelijk succesvol verlopen. Dat heeft ertoe geleid dat dit dier steeds verder trekt en sinds enige jaren ook op Voorne-Putten leeft. Als de bevers niet verhuisd zijn, is het mogelijk een burcht te zien. Mariëtte vertelt meer over leefwijze, territorium, voedsel et cetera. Aangezien deze dieren vaak 's nachts op pad gaan en overdag slapen, is een ontmoeting niet gegarandeerd.

bever

Laarzen en warme kleding worden aanbevolen.

Er kunnen maximaal 12 deelnemers mee. Deelname is gratis, aanmelden via e-mailadres: lunde06540@upcmail.nl

Vroege vogelexcursie Breede Water.

Zaterdag 6 mei 2017: Vroege vogelexcursie Breede Water, o.l.v. Hans op den Dries (tel.: 0181-318329). Verzamelen 05.00 uur Parkeerplaats NM Kreekpad.

Sinds de beginjaren '90 wordt deze vroege vogelexcursie gelopen. De natuur van het Breede Water is zeer soortenrijk in planten, dieren en al het andere wat de natuur kan bieden. Hans zal tijdens deze excursie vooral veel aandacht besteden aan de vogelzang. Natuurlijk doen we onze uiterste best om ook de vogels in beeld te krijgen. Vanaf de verschillende uitkijkposten hebben we zicht op diverse delen van het gebied. Voornamelijk op de plas, het Breede Water, zullen we met enkele telescopen proberen de meeste vogels zo mooi mogelijk te laten zien. Helaas lijkt het erop dat de geoorde fuitjes hier steeds meer een zeldzaamheid aan het worden zijn. Hans hoopt de aanwezige deelnemers deze kleurrijke futensoort toch nog te laten zien. Daarnaast maken we kans op de zang van boompieper en boomleeuwrik. Zij hebben een geweldig mooie, melodieuze zang.

Ook planten, insecten en misschien zelfs nog een paar late paddenstoelen zullen niet aan de aandacht ontsnappen, er zijn namelijk altijd wel specialisten aanwezig die hierover iets kunnen vertellen.

De rondwandeling zal starten om 05.00 uur vanaf de Parkeerplaats van het Kreekpad en afhankelijk van de wens van de deelnemers eindigen rond 11.00 uur. Mochten er mensen eerder weg willen, dan is dat geen probleem en als er behoefte is om er nog een extra uurtje aan vast te plakken dan kan dat ook.

Tot slot nog even dit: zorg voor de juiste kleren en adequaat schoeisel (regenjas, eventueel laarzen), muggenolie en wat te eten en te drinken, dan zorgt de leiding en misschien nog enkele anderen voor een telescoop en iets bij de koffie. Mocht u een verrekijker hebben, neem deze dan zeker mee.

Van en over de werkgroepen

• *Planten*

Winterprogramma 2016-2017 Plantenwerkgroep KNNV Voorne

Gedurende het winterseizoen komt de plantenwerkgroep op enkele maandagavonden bijeen in het bezoekerscentrum Tenellapas. Tijdens de bijeenkomsten komen diverse onderwerpen aan bod, onder het genot van een kopje koffie of thee. Zolang het nog kan, brengen we bloeiende planten of grassen op naam met behulp van een flora om zo onze kennis van wilde planten te vergroten. We beginnen om 20.00 uur. Belangstellenden zijn van harte welkom.

• *Vogels*

Programma vogelwerkgroep.

Tijdens de vergaderingen van de Vogelwerkgroep van januari en februari 2017 zullen we ons intensief bezighouden met het onderwerp vogeltopografie. Ieder die weleens een vogelgids heeft opengeslagen, heeft in de kافت van de gids de schematische tekeningen van een vogel gezien. Bij die tekeningen staan begrippen als teugel, wenkbrauwstreep, baardstreep, oogstreep en dergelijke. Termen die, mits juist toegepast, kunnen helpen bij het determineren van soorten. Op het moment dat deze editie van "In de Branding" uitkomt is de eerste vergadering al geweest. Op 10 februari zullen we wat dieper op deze materie ingaan door het toepassen van de kennis bij het herkennen van de "lastige" soorten. Deze wijze van vogelherkenning vraagt om nauwkeurige waarneming en analyse. Bert van Dijk zal ons, met zijn nauwkeurige en systematische methodiek, leren kijken en benoemen.

Tijdens de vergadering van 10 maart gaan we traditiegetrouw het voorjaar in met vogelgeluiden. Onder leiding van Hans op den Dries wordt ons geheugen opgefrist of horen we voor het eerst wat de verschillen zijn tussen kleine karekiet, rietzanger en bosrietzanger.

Op 7 april zal een lezing worden gegeven door Caroline Walta. Caroline werkt voor het Zuid-Hollands Landschap in de regio Den Haag en is nauw betrokken bij een Ooievaars-ringproject aldaar. Op de landelijke dag van Sovon heeft zij een presentatie gegeven over dit project. Wegens de beperkte tijd die zij daar had, kon ze maar een deel van de fascinerende informatie laten zien. Wij zijn blij dat ze bereid is om het hele verhaal bij ons te komen vertellen.

Meelopen met een broedvogelinventarisatie

Een aantal leden van de vogelwerkgroep is in het broedseizoen actief met het inventariseren van broedvogels in diverse gebieden op ons eiland. Er worden tellingen gehouden onder andere bij het Groene Strand, de Brielse Gatdam, de noordzijde van de Westplaat, de Holle Mare/Derrylvliet en in de Beningerslikken. Zo'n inventarisatie gaat soms door ruig natuurterrein.

Wilt u ook een keer met een van de tellers mee?

Het gaat niet om een groepsexcursie, maar om een enkel persoon die geïnteresseerd is mee te lopen met een van de tellers. Als u niet terugschrikt voor een wandeling in de vroege ochtend, kunt u zich opgeven bij de voorzitter van de VWG (p.vermaas@gmail.com). Vermeld altijd duidelijk uw naam, adres en telefoonnummer. Het verzoek wordt dan doorgestuurd naar een van de tellers, die contact met u opneemt.

Verslagen

Verslag Nacht van de Nacht 2016

door Hans op den Dries

Op 29 oktober 2016 heeft onze afdeling weer deelgenomen aan de landelijke activiteit Nacht van de Nacht. De opkomst was mooi, 18 personen. Jan Alewijn Dijkhuizen leidde de groep langs enkele hoofdpaden en vele kleine, vaak voor algemeen publiek onbekende paden. Aanhaken was belangrijk, want eenmaal los van de groep zou dat voor de betreffende personen een probleem kunnen opleveren. Om dat te voorkomen hadden wij natuurlijk een 'hekkensluitertje'. Peter Vermaas zorgde constant voor de achterhoede. Een deel van de groep was als gast op krantenartikelen en op de vermelding op de website van Nacht van de Nacht afgekomen.

Anders dan vorig jaar zijn we nu dus door de duinen vlak achter het Bezoekerscentrum (BC) gelopen. Zoals zo vaak startten we de wandeling vanaf het BC langs de plas. Natuurlijk hoopte Jan Alewijn daarmee nog even een vleermuis met de batdetector op te vangen. Zowaar was er nog een dwergvleermuis actief. De voor het menselijk gehoor veel te hoge tonen werden door de detector opgevangen en omgezet tot een hoorbare toon voor de mens. Jan Alewijn gaf een mooie uitleg over deze wonderlijke wezens.

Al wandelend werd er natuurlijk aandachtig geluisterd naar de stilte. We hadden de deelnemers verzocht zo weinig mogelijk licht te gebruiken, zodat de nacht beleefd kon worden zoals die bedoeld is. Toch is dat niet helemaal gelukt, omdat door de bewolking het licht van de industrie werd weerkaatst in het landschap. Ook het omgevingslicht van Oostvoorne en de kassen in de omliggende omgeving produceerden het nodige licht. Hierdoor hebben wij een groot deel van de wandeling in het 'licht' gelopen.

Ondertussen genoten wij van de wandeling. De mensen fluisterden bijna om zo min mogelijk geluid te maken. Halverwege liet Jan Alewijn met zijn fel schijnende Maglite een grote alleenstaande boom met vele maretakken zien. Hij vertelde het verhaal omtrent deze 'tak', bijvoorbeeld dat vogels de kleverige besjes eten en er vervolgens voor zorgen dat deze parasiterende plant zich verspreidt. Zij poepen de pitten elders uit en zodoende krijgt het op een paar plaatsen de kans om weer een nieuwe boom te bemachtigen.

Terwijl we door het zanderige gebied liepen, kwamen wij op een gegeven moment in een bebost gedeelte. Door de relatief warme nazomer en herfst zat er nog heel veel blad aan de bomen en merkten we plotseling dat het ook in deze duinen toch donker kan zijn. Zelf liep ik voorop. Ik ben gewend in het donker te lopen, of te fietsen zonder licht en geloof mij, het went. Je ogen stellen zich er op in en je ziet ook in het donker veel meer dan je denkt. Natuurlijk is er ook verteld over het dierenrijk dat gebruikt maakt van de nacht. Vooral uilen, vleermuizen, egels, muizen en vele insecten die veelal overdag rusten, maken gebruik van de nacht om voedsel te zoeken. Dieren die overdag actief zijn, gebruiken de nacht, net als de mens, om te rusten.

Eenmaal op het Van Buurenpad aangekomen hoorde Jan Alewijn met zijn detector nog een vleermuis voorbij schieten. Het was twijfelachtig welke soort het betrof, maar Jan Alewijn verzekerde ons uiteindelijk dat het om een ruige dwergvleermuis ging. Er volgde daarna een verhaal over de totstandkoming van de paden en de huisjes die er vroeger hebben gestaan en in de tijd ook weer zijn gesloopt. De stenen die van de gesloopte huisjes zijn gekomen, zijn weer als een soort van verharding voor de diverse paden gebruikt.

Aan het einde van de wandeling werden we nog getraakteerd op luid roepende bosuilen. Een mannetje en een vrouwtje gingen even flink te keer, Het scherpe 'iewiet' van het vrouwtje en de doffe oehh-oe-oehoe-oehh zang van het mannetje klonken even heftig in het donker en doorbraken daarmee de "stilte".

Hierna kon ik deze prachtige wandeling afsluiten en Jan Alewijn bedanken voor de interessante verhalen. De deelnemers lieten weten dat ze genoten hadden en gingen met een tevreden gevoel huiswaarts. Laten we hopen dat ze de tocht als een bruggetje hebben gezien naar andere excursies en misschien zelfs naar meer binnen de KNNV!

Exoten in het Haringvliet **door Tom van Wanum**

Dat via rivieren allerlei waterdieren zich kunnen verplaatsten naar nieuwe gebieden is logisch en past in de wijze waarop dieren en planten hun leefgebieden op een natuurlijke wijze kunnen uitbreiden. Met het graven van verbindingskanalen tussen rivieren is het voor deze organismen ineens mogelijk om ook gebieden te bereiken die eerst niet bereikbaar waren. Naar het voorkomen van deze exoten in het Haringvliet (en het Hollands Diep) wordt sinds 1977 onderzoek gedaan. Dit onderzoek wordt uitgevoerd door Wageningen Marine Research (voorheen IMARES) en Bureau Natuurbalans-Limes Divergens. Het gebeurt door bemonstering met boomkor en electroschepnet (HD).

Inmiddels zijn er 13 exoten aangetroffen. Het gaat om exoten met verschillende histories. De oudste exoot is de karper, die al meer dan 500 jaar geleden geïntroduceerd is. De gibel en de snoekbaars komen ook al minstens 100 jaar in Nederland voor. De goudvis is een geslachtsbroertje (Carassius) van de gibel en wordt heel incidenteel gevangen. Waarschijnlijk gaat het om uitgezette exemplaren (geen voortplanting). Dat geldt eveneens voor de graskarper, die zich ook niet voortplant. De roofblei komt al enkele decennia voor in Nederland, heeft zich snel verspreid, maar is niet zo succesvol als de snoekbaars geworden.

Sinds de aanleg van de verbinding met het Rijn-Donaukanaal in 1992 zijn andere exoten regelmatig waargenomen waarvan niet duidelijk is of ze zich voortplanten, zoals de blauwneus en de Donabrasem. Exoten die zich wel voortplanten en snel oprukken zijn vijf grondels, de Pontische stroomgrondel, witvinggrondel, zwartbekgrondel, Kessler grondel en marmersgrondel. Deze soorten komen tien jaar of korter in Nederland voor. Op dit moment is nog niet te zeggen hoe sterk ze gaan domineren. Vooral de zwartbekgrondel doet hiervoor sterk zijn best.

Haringvliet (boomkor, aantal per ha)

M=midden van de rivier bemonsterd, O=oever van de rivier bemonsterd, Z=zijwater bemonsterd

soort	1997	2001	2002	2003	2004	2012		2013		2014		2015	
	M	M	M	M	M	M	Z	M	Z	M	Z	M	Z
aal	20.6	1.9	1.5	2.1	0.2	14.7		0.7		1.9			0
alver	0.1												
baars	32.8	3.3	2.2	0.3	14	186	25.3	28.5	1.5	17	1.5	0	0
blankvoorn	35.8	10.2	9.1	7	37	0.8		0.8		2.2		0	0
blauwneus												0	
bot	248.6	17.5	16.9	39.8	25.4	48.4	29.7	22.8	6	6.3	3	0	0
brasem	144.4	107.2	178.5	54	222.5	2.4		5.9	4.5	5.3		0	
chinese wolhandkrab	3.2	3.5	5.1	1.5	6.1	0.8						0	0
donaubrasem										0.1			
driedoornige stekelbaars										0.1			
gevlakte Amerikaanse rivierkreeft	8.8	8.1	12.9	9.8	49.7								0
glasgrondel											3		
grondel		0.6					1.5						
grote zeenaald											1.5		
harder ongespecificeerd								0.1					
haring							867.6						
houting					0	0							
hybride cyprinide	0.2	0.2	0.3	0.2	0.3								
karper			0.1		0.3								
kolblei		1.5	7	3.5	2.3								
koornaarvissen											1.5		
pontische stroomgrondel										0.2		0	
pos	18.9	4.1	2.3	2.9	11.6	83.6		64.3		52.9		0	
rivierdonderpad		0.2	0.1			0.3							
riviergrondel			0.3	0.3									
rivierprik	0.1	0.1	0.1					0.1					
roofblei			0.1										
snoek			0.2										
snoekbaars	838.9	81	66.6	87	188.7	97.8	26.8	26.8		18.5		0	
spiering	3	0.7	1.3	0.5	5.5	40.6	23.8	2		0.5		0	
sprot						0.3					1693.5		
steurgarnaal												0	
winde	4.2				1.9	0.1		0.1		0.2			0
witvingrondel										0.1			
zeebaars						0.1							
zeeprik						0.1							
zuiderzeekrabbetje				0.1									
zwartbekgrondel						130.1	54.8	52.6	12	57	18.1	0	0

Hollandsch diep (elektroschepnet, aantal per km transect)

O=oever van de rivier bemonsterd, Z=zijwater bemonsterd

	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014			
soort	O	O	O	O	O	O	Z	O	O	O	Z	O	O	O	O	O	O			
aal	7.1	20.4	12.5	11.9	23	26.3	8.8	33.1	21.9	21.5	8.3	16.5	4.8	15.7	13.6	14.1	4.7	11.2		
alver	1.9	3.1	12.7	1.5	2.3	0.2			0.5	0.6	1.7	14.1	0.6	0.4	2.5	1.8	1.6	11		
baars	5.8	9.1	5.7	10.9	18.4	20	93.8	25.9	34.6	48.6	29.1	54.1	22	6	14.8	23.9	25.7	26.3	7.2	
barbeel	0.4		0.2	0.4	0.3	0.3		2.4	0.9	0.3	0.8		0.5					0.2		
bittervoorn			0.2		0.1			0.1	0.2	0.1		0.2	0.2					0.2		
blankvoorn	83.5	28.3	96.2	68.4	229	41.5	268.2	57.4	138.8	241.7	28.9	2151	16.1	7.8	229	516	39.3	1029	124	
bot	4.4	4.8	3.4	5.5	9	17	14.1	34.3	22.7	5.3	0.8	9.9	13.2	5.9	4.8	1.2	3.9	1		
brasem	4	8.1	7	2.7	2.8	1.4	9.4	1.8	1	2.1	1.4	6.6	3.1	3.3	1.7	3.1	9.9	1.1	4.5	
chinese wolhandkrab			0.2				1.3	0.4				0.1		0.1						
diklipharder								0.5												
driedoornige stekelbaars	0.4	0.1	0.3	0.6	2	0.1	9.4	0.2	3.3	0.3	0.2	2.4	0.6	3.1	0.2	0.2	0.8	0.4	0.6	
duinlipharder													0		0.2	0.3	1.9	0.2		
gevekte Amerikaanse rivierkreeft				0.2	0.1	0.1	1.3				0.1	0.3		0.2						
giebel									0.7											
goudvis		0.1																		
graskarper	0.4																			
harder ongespecificeerd				0.1		0.5						4.7	0.2		0.1					
hybride cyprinide			0.1			0.1		0.1		0.5		0.2		0						
karper	0.6	1.6	0.7	0.6	0.4	0.3		1.3	0.3	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.2	0.2	0.2	0.2	0.2	
kesslers grondel												0.3	7.2	7.4	1.8	5.4	1.3			
kleine modderkruiper	0.1			0.1		0.1		0.4						0.2						
kolblei			0.2	0.4	0.3	0.8	1.6	0.4		0.1	0.5		0.2							
kopvoorn	0.6	0.2		0.1	0.5	0.3	1.6	0.7	0.5	1.1	0.1		0.2	0.1		0	0.2			
marmegrondel						0.1		0.3	0.2	0.7			6.8	0.4	0.2	0.3		0.2		
meerval			0.1																	
pontische stroomgrondel																	0.6	0.1	3.6	0.9
pos	0.1			0.6	0.4	0.7		0.4	1.9	0.4			1.2	0.2	0.9	1.6				
rivieronderpad		0.1	0.2			0.2		0.1	0.4		0.3									
riviergrondel		0.2			0.1												0.1			
rivierprik							0.1													
roofblei	0.6	1.1	2.7	3.4	1.1	1.9	9.4	3.4	4.9	27.8	7.1	17.8	3.9	0.7	19.6	31.2	44.8	22.4	3.2	
ruisvoorn	0.2	1.8	0.3	0.4	0.1	0.5		0.3	0.4	0.1	0.7		0.3		0.3		0.2	0.3		
serpeling	0.1		0.2	0.1					0.1	0.3			0.1	0.1			0.1	0.3		
sneep		0.1	0.2	0.3		0.8		0.2		0.1	1.5				0.7	1.8	2.9	1.8	2.2	
snoek	0.3	0.5	0.7	0.7	0.6	0.3	1.6	0.8	0.2	0.1	1.1		0.2	0.1	0.2	0.2	0.2	0.5	0.2	
snoekbaars	0.8	1.8	0.5	2.3	4.3	3.3	4.7	3.9	6.4	0.1	0.2		1	0.4	0.6	0.5	0.1	0.1	0.2	
steurgarnalen		1.6																		
tiendoornige stekelbaars		0.1										0.1								
vetje			0.9																0.3	
winde	15.7	14.5	38.5	17.6	73.1	20.7	92.9	53	47.3	45.3	32.6	107	12	9.2	64.1	81.5	76.5	72	20.2	
zeebaars				0.1				0.1									0.3			
zeelt								0.1												
zoebwatergarnaal													2.2							
zwartbekgrondel												0.1	2.7	147	323	167	352	44.8		

De misschien wel voor de natuur gevaarlijkste invasieve exoot: Mijn huiskatten! door Piet Mout

Eerlijk gezegd ben ik dol op katten. Ramses was al behoorlijk op leeftijd toen wij verhuisden van de ene kant van de Groene Kruisweg in Spijkenisse naar de andere kant. Telkens liep hij terug naar zijn oude huis en wat we ook probeerden om hem dat af te leren, het hielp niks. Hij moet tientallen keren zijn overgestoken en kwam telkens veilig aan. In de familiekring maakten we grappen over het uitreiken van het gouden verkeerslicht aan Ramses.

Ik houd daarvan. Zo eigenwijs en zo onaangedaan. Wij maar denken dat hij ook heus wel om ons gaf, maar hij vond kennelijk dat huis of die omgeving belangrijker dan wie er woonden.

Later, toen we naar Oostvoorne verhuisd waren, hadden we twee katten. Frodo en Stapper. Op een dag kwam Frodo na een lange nacht stappen thuis met maar drie poten. De vierde poot hing er verbrijzeld en losjes bij. Gelukkig kon dierenarts Prins die poot afzetten en na verloop van tijd was hij eraan gewend. Althans, ik heb nooit gemerkt dat hij zich ook maar iets aantrok van zijn handicap. Hij klom nog gewoon in bomen en speelde nog gewoon de baas over alle andere katten in de buurt. Zo nu en dan bracht hij ook keurig netjes een muis of een vogeltje mee dat hij had weten te vangen.

In tegenstelling tot veel kattenliefhebbers ben ik totaal niet eenkennig. Ik houd ook van honden. We hadden gewoon altijd een hond en twee katten tegelijk. Onze verschillende honden gingen altijd achter iedere kat aan, maar nooit achter hun eigen huisgenoten. Honden en katten kunnen soms prima samen leven.

Ik ben ook om andere redenen een groot voorstander van het hebben van huisdieren. Ik weet zeker dat het opvoeden van je kinderen beter gaat als je ze leert omgaan met de dieren in huis. Verantwoordelijkheid leren dragen, discipline ontwikkelen (ook naar buiten als het regent), verzorgen, allemaal zaken die ik belangrijk vind om aan je kinderen te leren.

Toen ik op 3 oktober jongstleden in de NRC een artikel las met als kop 'Jouw Poes Is Een Moordenaar' gingen mijn nekharen aanvankelijk recht overeind staan. Het artikel bleek te zijn geschreven naar aanleiding van de polemiek in de VS en in de UK over het boek *Cat Wars: The Devastating Consequences of A Cuddly Killer* van Peter P. Marra en Chris Santella. Voor dit shockerende boek waren de schrijvers niet over een nacht ijs gegaan. Eigenlijk voor het eerst in de geschiedenis heeft de ecoloog Marra onderzoek gedaan naar het gedrag van katten buitenshuis. Wat doen onze katten nadat wij ze naar buiten hebben gelaten?

Natuurlijk hadden we wel een idee, maar we susten ons geweten met de gedachte dat dat nou eenmaal de natuur van het beestje is. Daarnaast dachten we dat het wel zou meevallen, want onze katten gingen nooit naar buiten met een lege maag. Dat katten muizen vangen was eigenlijk wel mooi meegenomen. Hadden we daar in huis en in de schuur ook geen last meer van.

Marra heeft uitgebreid onderzocht hoeveel katten er rondlopen en wat katten doen en vooral eten als ze niet braaf in huis zitten bij hun liefhebbende baasjes. Daarnaast heeft hij ook een overzicht gemaakt van al het andere onderzoek naar kattengedrag en de conclusies waren dramatisch. Als kattenliefhebber schrok ik me rot want deze conclusies waren behalve verontwaardig ongetwijfeld ook aanleiding voor heftige reacties. Kom niet aan mijn en onze katten! Ik geef hieronder in het kort enkele feiten.

- In de VS vangen en doden katten ieder jaar 1,3 tot mogelijk zelfs 4 miljard vogels en tussen de 6,3 miljard en 22,3 miljard zoogdieren;
- Zwerfkatten zijn daarbij het grootste probleem. Zij moeten zichzelf in leven houden en veroorzaken 70% van de vogelsterfte en van de sterfte onder zoogdieren. De weldoervoede huiskatten halen de rest van de buit binnen;
- Deze aantallen overtreffen alle andere door menselijk handelen veroorzaakte vogelsterfte bij elkaar opgeteld. Je moet dan denken aan jacht, stroperij, illegale vangsten en jacht rondom de Middellandse Zee, windmolens, elektriciteitskabels, wegverkeer, botsingen met flatgebouwen enz.;

- Er is geen enkele reden om aan te nemen dat het in Europa en in de rest van de wereld anders ligt;
- In Nederland leven ongeveer 4 miljoen katten en die doden per jaar 60 miljoen vogels;
- De aantallen katten per hectare liggen ver boven wat onder natuurlijke omstandigheden mogelijk zou zijn. Per km² kunnen hooguit vijf tot tien kleine roofdieren leven. In Californië leven meer dan 170 katten per km²;
- Uit een Britse studie blijkt dat het al jaren erg slecht gaat met de huismus (net als bij ons) en dat ongeveer de helft van de sterfte onder huismussen veroorzaakt wordt door katten;
- Katten zijn verantwoordelijk voor het uitsterven van 33 zgn. eilandendemen;
- In 2013 heeft de Tweede Kamer een motie van de Partij van de Dieren aangenomen waardoor verwilderde zwerfkatten niet meer mogen worden doodgeschoten. Sinds dat verbod neemt het aantal zwerfkatten in Nederland, ook in natuurgebieden, hand over hand toe;
- Het "natuurvriendelijke" alternatief vangen, steriliseren en weer loslaten (of in een enkel geval in een asiel plaatsen) werkt niet. Dat komt voor het grootste deel doordat er nauwelijks actief beleid is. Pas als 90% van de verwilderde populaties gesteriliseerd is, is er mogelijk enig effect van deze maatregel te verwachten. Dat zijn aantallen die bij lange na niet gehaald worden.

Als natuurliefhebber en vooral als vogelaar schrik ik hier enorm van. Vogels en zoogdieren zijn mij net zo lief als katten. Wat mij hogelijk verbaasd is, dat dit verhaal bekend is bij alle instanties: de vogelbescherming, de Partij voor de Dieren, de Rijksoverheid, de Provincies, de dierenbescherming en ook het Platform Stop Invasieve Exoten en niemand doet iets. Kennelijk is men bang voor de reacties en die zullen ook zeker komen, maar dat mag en kan toch niet betekenen dat we onze kop in het zand steken. Ik weet eerlijk gezegd ook niet hoe we dit geweldige probleem moeten oplossen, maar ik weet wel dat niks doen of de verkeerde dingen doen geen opties (zouden moeten) zijn.

Bent u nog niet overtuigd van het probleem?

<http://press.princeton.edu/titles/10809.html>

https://m.youtube.com/watch?v=nVVN_7zZNf4&sns=em

<https://www.nrc.nl/nieuws/2016/10/03/kom-niet-aan-de-kat-4575380-a1524631>

<https://www.nrc.nl/nieuws/2016/10/24/ja-katten-richten-echt-slachtingen-aan-4965466-a1528198>

<https://www.nrc.nl/nieuws/2016/10/28/bescherm-de-vogels-nederlands-katten-doden-zon-60-miljoen-vogels-per-jaar-4972723>

In het volgende artikel is te lezen welke commotie inde VS is ontstaan rondom dit boek:

http://www.huffingtonpost.com/entry/a-new-book-called-cat-wars-calls-for-killing-all-us_57c4b1d1e4b0c936aaba8a63

Wil je zelf meehelpen meer inzicht te krijgen in het probleem:

https://waarneming.nl/wn_kat_vangt_nl.php

In afwachting van de uitkomsten van de discussies, wetenschappelijk onderzoek en politieke besluitvorming kunnen we zelf natuurlijk al wel proberen de schade zo veel als mogelijk is te beperken, ook al is dat in de wetenschap dat deze maatregelen niet afdoende zijn:

- Houd je kat zo veel mogelijk binnen. In ieder geval 's nachts en vooral ook in de ochtend. Katten vangen 's nachts vooral grote aantallen zoogdieren en 's ochtends veel vogels. De aantallen liggen in de middag beduidend lager;
- Houd jonge katten extra inde gaten. Jonge katten jagen veel meer dan oudere katten;
- Houd je katten vooral tijdens het broedseizoen binnen;
- Kies een verstandige plek voor je voertafel. Het liefst open bloot, zodat vogels de kat op tijd kunnen zien aankomen;
- LAAT JE KAT NIET ACHTER IN DE NATUUR! Verwilderde katten vormen het grootste probleem.

Wat helpt niet:

- Een belletje ombinden;
- Je kat goed te eten geven voor hij naar buitengaat.

Natuur dichtbij

Het konijn, exoot of niet?
door Jan Alewijn Dijkhuizen

De ouderen onder ons weten het nog goed; liep je de duinen in, dan zag je ze overal: konijnen. Het open duinlandschap met stuivend zand, lage begroeiing en hier en daar een duindoorn, was het domein van het konijn. Sterker nog, dit type terrein bestond bij de gratie van het konijn. Hoewel we het konijn in gedachten eigenlijk altijd koppelen aan de duinen, komen konijnen niet alleen in dit type gebied voor. Parkachtig landschap en recreatiegebieden zoals de Brielse Maas blijken ook zeer geschikt voor deze gravers. En wat te denken van industriegebieden van opgespoten zand met dijken rond de olietanks? Daar komen er echt veel voor en zorgen ze vanuit de mens geredeneerd voor veel overlast.

Vaak wordt gedacht dat konijnen behoren tot de knaagdieren. Dat is echter niet het geval, hoewel er veel overeenkomsten zijn. Het konijn en de haas behoren tot een aparte orde, de haasachtigen. Een opvallend verschil met de knaagdieren is dat hazen en konijnen direct achter de voorste snijtanden twee stifttanden hebben. Daarom worden ze wel dubbeltandigen genoemd. Wanneer u een schedeltje vindt, moet u daar maar eens naar kijken. Konijnen hebben een gebit dat zeer geschikt is voor het afbijten en malen van planten. Overigens behoren konijnen tot de zoogdieren, dus jongen worden eerst grootgebracht met melk waarna ze overstappen op plantaardig voedsel.

Exoot?

Grote vraag bij het konijn is of het een inheemse diersoort is of niet? De huidige konijnenpopulatie is in Nederland gekomen door hulp van de mens. De eerste melding betreffende konijnen

konijn

in onze omgeving stamt uit de periode rond 1300. Het verhaal gaat dat Romeinen, maar ook monniken konijnen meenamen uit Spanje, waar deze dieren van nature voorkwamen, om ze hier uit te zetten voor de jacht. Zo was voedsel en kleding verzekerd. Maar zijn konijnen na al deze eeuwen nog wel een exoot te noemen? Sterker nog, uit archeologische vondsten blijkt dat er voor de laatste ijstijd ook al konijnen in Nederland te vinden waren. Ze zijn tijdens deze ijstijd door klimatologische ontwikkelingen verdrongen naar Zuid-Europa. Wellicht hadden konijnen dus ook uit zichzelf Nederland wel weer bereikt.

Buit!

In het boek "Een wereld van verschil" van Anton van Haperen staat een hoop informatie over de rol van konijnen op de ontwikkeling van de vegetatie in de duinen van Schouwen, Goeree en Voorne. Vooral interessant is dat de konijnenstand zeer kunstmatig was. Tot 1750 kon men grote delen van de duinen huren om er een konijnenpopulatie te laten gedijen, die men zelf voor vlees en bont mocht oogsten. Zo'n gehuurd stuk duin heette konijnenwarande. De naam Warande komt in Oostvoorne nog wel voor. Deze manier van beheer had natuurlijk een enorme impact op het gebied. Twee mooie voorbeelden zijn de Heveringen op Voorne en de Westduinen op Goeree. Toen na 1750 de koe opkwam als voedselbron en er andere materialen voor kleding voorhanden kwamen, stortte de handel in konijnen in.

Schadelijk dier

Met de komst van kleinschalige tuinderijen in de duinen (vanaf 1750) werden konijnen juist als een plaag gezien. Ze aten niet alleen planten uit de natuur, maar schilden ook de bast van bomen en vreten van knollen en andere groenten. Dat was weer een reden om konijnen te gaan bejagen.

Hoewel er volop op konijnen is gejaagd, is dit niet de oorzaak van de enorme teruggang in de populatie. Die is vooral veroorzaakt door de introductie, door de mens, van een virus uit Zuid-Amerika: Myxomatose. Voor Europese konijnen bleek dit zeer besmettelijke virus dodelijk te zijn. Populaties worden door dit virus gedecimeerd, hoewel er altijd wel exemplaren zijn die de ziekte overleven en resistent worden. Veel erger bleek het in 1990 ontdekte virus VHS, dat door konijnen meegenomen wordt in hun hol, waardoor alle familieleden besmet raken en overlijden.

Nuttig dier

Nu zitten we lokaal te smachten om konijnen. In de haven- en recreatieterreinen zijn er weliswaar teveel, maar in de duinen willen we ze graag terug. De duinen groeien dicht met struiken en bomen, er is bijna geen dynamiek meer in de bodem. Om dit nog enigszins te creëren zijn overal begrazingsprojecten gestart, maar dat heeft veel minder effect dan een gezonde konijnenpopulatie. Bijkomend voordeel van een gezonde konijnenstand is de komst van de bergeend en tapuit als broedvogel en de zand- of duinhagedis als bijzonder reptiel.

Waar konijnen nu nog leven, valt wel op dat ze zich anders gedragen dan vroeger. Door de komst van predatoren als vos en havik leven ze meer onder struiken en bosjes en zitten niet meer op open duintoppen in de zon.

Hoe nu verder?

In Spanje is men al zeer ver met herintroductieprogramma's voor konijnen. De aanleiding moet daar vooral gezocht worden in de mogelijkheden voor de jacht, maar de expertise is er niet minder om. In Nederland is voor zover ik weet in 2005 een eerste herplaatsing van konijnen uitgevoerd. Sinds twee jaar doet ook Natuurmonumenten een serieuze poging in Voornes Duin. Het Zuid-Hollands Landschap gaat komende jaren ook konijnen herplaatsen vanaf de Maasvlakte, waar deze dieren vanwege de veiligheid worden weggevangen.

Al met al is er een sterke relatie tussen de mens en het wilde konijn. In ieder geval word ik

altijd blij als ik er een zie. Op de Heveringen is een kleine populatie in tact gebleven die zich heel voorzichtig richting de duinen probeert uit te breiden. 's Avonds kun je bij het Bezoekerscentrum dan ook wel eens een konijntje zien weg huppelen. Opletten dus!

Literatuur:

Haperen van, A.M.M. (2009). Een wereld van verschil, landschap en plantengroei van de duinen op de Zeeuwse en Zuid-Hollandse Eilanden. KNNV Uitgeverij. Zeist.

Broekhuisen, S. e.a. (2016). Atlas van de Nederlandse Zoogdieren. Naturalis Biodiversity Center. Leiden.

konijn

Exoten, een kritische beschouwing

door Piet Mout

Exoten zijn soorten dieren, planten en micro-organismen, die door toedoen van de mens in een nieuw leefgebied terecht zijn gekomen. Oorspronkelijk horen ze daar niet thuis. Als deze exoten zich vervolgens invasief gaan gedragen veroorzaken zij mogelijk (grote) schade.

Deze definitie komt van de website www.invasieve-exoten.nl

Op deze website is redelijk veel materiaal te vinden over invasieve exoten, zo kun je er lezen wat we onder invasieve exoten verstaan, hoe ze (mogelijk) naar ons land zijn gekomen en waarom ze schadelijk zijn. Als je deze website doorleest of als je geabonneerd bent op hun zeer informatieve nieuwsbrief, dan krijg je al snel de indruk dat er geen enkele twijfel bestaat over het te voeren beleid rondom invasieve exoten en dat we er vooral alles aan moeten doen om deze planten, dieren en micro-organismen te bestrijden met zo ongeveer alle ten dienste staande middelen. Ik heb daar soms grote moeite mee en blijf soms ook met onbeantwoorde vragen zitten. Daarom schrijf ik graag een kritische beschouwing waarin ik probeer aan te geven wat er mijns inziens niet deugt aan het beleid en stel ik daarom een andere, meer genuanceerde benadering voor.

Laten we eerst maar eens kijken naar de definitie. Het gaat kennelijk om organismen die zich door toedoen van de mens vestigen op plaatsen waar zij oorspronkelijk niet voorkwamen en daar vervolgens allerlei vormen van schade veroorzaken aan de natuur en aan de economie en soms slecht zijn voor de volksgezondheid.

Wat deze definitie bijzonder maakt, is dat het er blijkbaar om gaat dat deze levende wezens door toedoen van de mens bepaalde gebieden zijn binnengedrongen. Eerlijk gezegd vind ik dat een onzinnig standpunt. Migratie van organismen is juist een basisprincipe binnen allerlei normale, natuurlijke processen. Nog maar 10.000 jaar geleden (in de laatste ijstijd) leefde er in Nederland vrijwel helemaal niks. Dat we hier nu van een rijke natuur kunnen genieten is o.a. te danken aan de mogelijkheid van soorten om nieuwe gebieden te veroveren (eigenlijk is alles wat hier leeft dus een exoot). Levende wezens hebben zich in de afgelopen drieënhalve miljard jaar voortdurend en op alle mogelijke manieren verspreid over de aarde en daarbij telkens opnieuw nieuwe gebieden gekoloniseerd en weer verlaten, afhankelijk van de geboden mogelijkheden ter plaatse. Gedurende deze onbegrijpelijk lange periode hebben organismen iedere plek op aarde veroverd en iedere niche bezet. Aanpassing aan de telkens veranderende mogelijkheden is een drijvende kracht achter evolutie. Voor het effect van de immigrerende soort op zijn nieuwe omgeving maakt het feit dat de mens daar de hand in had of dat er gebruik gemaakt is van een andere transportmogelijkheid helemaal niks uit.

Uiteraard begrijp ik heel goed dat op verschillende momenten in de evolutie ontwikkelingen, o.a. door het uiteendrijven van de continenten, gescheiden van elkaar zijn gaan verlopen en dat daardoor een ecologische samenhang is ontstaan die nu door intercontinentale uitwisseling kan worden verstoort op een manier die onder "onmenselijke" omstandigheden niet gemakkelijk zou kunnen hebben plaatsgevonden. Sommigen ervaren de daar uit voortvloeiende gevolgen kennelijk als een bedreiging. Op de evolutionaire tijdschaal stelt het echter

helemaal niks voor en ook gemeten naar menselijke maatstaven kunnen we volgens mij niet veel anders constateren dan dat we geen idee hebben van de werkelijke effecten.

Wat op korte termijn soms uitermate schadelijk lijkt, hoeft dat zelfs na een relatief ietsje langere tijd al niet meer te zijn. Er zijn voorbeelden te over van snel veranderde opvattingen over schadelijkheid van wat ooit als invasieve exoten werden beschouwd. Het mooiste voorbeeld is wellicht waterpest. De verschillende soorten waterpest werden nog niet eens zo lang geleden als een groot probleem gezien en eerlijk gezegd waren ze dat ook. Toch ziet nu vrijwel niemand waterpest nog als een groot en onbeheersbaar probleem. De laatste tientallen jaren zijn we waterpestsoorten zelfs positief gaan waarderen als zuurstofplant die de waterkwaliteit behoorlijk kan verbeteren.

De Amerikaanse vogelkers hebben we ook jarenlang bestreden en uitgescholden voor bospest en blijkt nu al een behoorlijk hoog gewaardeerde plek te hebben veroverd in zijn nieuwe ecosysteem: <http://www.naturalis.nl/nl/over-ons/pers/persberichten/persberichten-2016/bospest-blijkt-zegen-voor-inheems-insectenleven/>

Ons inzicht in hoe exoten invasief worden, is toch heel beperkt. Wetenschappers hebben vaak geen goed antwoord op de vraag waarom een heel klein deel van de planten en dieren die door ons toedoen onze Europese natuur binnendringen zich plotseling invasief gaan gedragen en waarom meer dan 99% van de exoten zich helemaal geen blijvende plek weet te veroveren of als dat wel lukt slechts een bescheiden plaats innemen.

We hebben uiteraard wel enkele vermoedens en die zijn soms ook wel redelijk goed onderzocht, maar de enorme verscheidenheid aan exoten dat wereldwijd op plekken terecht komt waar ze oorspronkelijk niet thuis horen is enorm. In slechts enkele gevallen snappen we hoe dat zit. In zijn algemeenheid kan gezegd worden dat een exoot invasief kan worden als die exoot, toevallig, heel goed in zijn nieuwe omgeving in een bepaalde ecologische niche blijkt te passen, doordat er daar geen of weinig natuurlijke vijanden aanwezig zijn, en als zij in de concurrentie met de inheemse soorten ook op de andere vestigingseisen als winnaar uit de bus

muskusrat

komt. Het voordeel voor de nieuwkomer zit vaak in het feit dat de inheemse planten of dieren een lange co-evolutie hebben doorgemaakt, waarin een soort evenwicht is ontstaan tussen het betreffende organisme en zijn eventuele vijanden of concurrenten en die co-evolutie heeft niet plaatsgevonden met de exoten. De vijanden en concurrenten van de exoten verhuizen maar zelden tegelijkertijd mee naar hun nieuwe woonplaats.

In zo'n situatie kan het voorkomen dat een nieuwkomer een lange tijd kan profiteren van de voor de exoot nieuwe en gunstige omstandigheden. De populatiedynamica leert ons dan dat deze exoten aanvankelijk een enorme en onder gunstige omstandigheden zelfs exponentiële groei kunnen doormaken. Het is juist in deze fase dat wij overlast of schade ervaren en dan meestal ook besluiten in te grijpen. Uit diezelfde tak van wetenschap (de populatiedynamica) leren we dat dit geen blijvende situatie is en dat een dergelijke populatie eerst doorgroeit naar een maximum en daarna terugzakt naar de voor die soort optimale situatie.

Door in te grijpen tijdens de fase van exponentiële groei kan je de problemen echter nooit oplossen, weten we inmiddels uit ervaring. Hier zijn, helaas, heel veel voorbeelden van: de konijnen in Australië kent iedereen als afschrikwekkend voorbeeld; in Nederland is de bestrijding van de muskusrat even exemplarisch en wellicht even zinloos. Hoe harder wij de muskusrat bestrijden, hoe sneller zij zich voortplanten. We zetten al sinds de jaren veertig van de vorige eeuw een heel leger (400) van rattenvangers in en de aantallen muskusratten blijken alleen maar te zijn toegenomen. In 1941 zijn de eerste muskusratten Nederland binnengedrongen en maakten aanvankelijk geen grote groei door. In de jaren zeventig namen de aantallen plotseling en in rap tempo toe en werden per jaar 200.000 muskusratten gedood. De eerste jaren van deze eeuw schommelden de aantallen tussen de 300.000 en de 400.000 gevangen muskusratten. Vanaf 2005 blijken de aantallen plotseling terug te zakken naar in 2015 nog maar zo'n 90.000.

Ondanks deze grote aantallen zijn de geschetste doemscenario's nooit uitgekomen. Er is, voor zover ik weet, nog nooit een dijk doorgebroken. Er zakt alleen wel eens een trekker de slootkant in. Ecologische schade is er in het geheel niet en is er ook nooit geweest. De discussie

bezemkruiskruid

sie over de zin en de noodzaak van muskusrattenbestrijding is gek genoeg pas sinds enkele jaren stevig op gang gekomen, o.a. door de onacceptabele hoge bijvangsten. Niemand die kan verklaren waarom, bij ongewijzigd beleid, de aantallen plotseling teruglopen. Er wordt eigenlijk pas sinds 2007 serieus onderzoek gedaan naar nut en noodzaak en naar wat dan de beste manier van bestrijden is. Kennelijk heeft men dus tachtig jaar lang maar wat aangerom-meld.

De economische schade door muskusratten wordt ongeveer op € 5.000.000,- per jaar geschat, vooral veroorzaakt door herstel van oerverschade. De bestrijding van de muskusrat kost ons meer dan € 30.000.000,- per jaar. Als ik dat extrapoleer (en dat is vast niet verantwoord) kom ik op een bedrag van 2,4 miljard in de afgelopen tachtig jaar.

Dit meest pregnante voorbeeld laat mijns inziens zien dat het beleid rondom bestrijding van invasieve exoten voor een groot deel gebaseerd is op emotie en op gebrekkige kennis. We weten het vaak gewoon niet.

Omdat de problematiek van invasieve exoten mij interesseert, ben ik geabonneerd op de Nieuwsbrief Invasieve Exoten. Daarin word je regelmatig op de hoogte gehouden van nieuwe bedreigingen en wat we daaraan denken te gaan doen. Eerlijk gezegd kan ik er geen touw aan vast knopen. Het beleid wordt gebracht alsof ze weten wat ze doen en dat het heel consistent is, maar ik blijf meestal in verwarring achter. De eerlijkheid gebiedt te zeggen dat de laatste tijd ook in de Nieuwsbrief wel wat meer kritische geluiden zijn te horen. Ik geef daarom graag wat voorbeelden van mijn verbazing en van mijn vragen:

- Waarom worden de reuzenbalsemien, de verschillende soorten duizendknoop, de reuzenbereklaau enz. wel bestreden (maar ook weer niet heel consequent) en hoor ik nooit iets over bezemkruiskruid of tengere rus?
- We zijn heel ongerust over allerlei grondels die uit Oost-Europa via door ons gemaakte nieuwe verbindingen tussen Donau en Rijn ons land binnendringen, maar de hengelsportverenigingen kunnen al vele jaren hun gang gaan met het uitzetten van de meest rare vissoorten;
- De huiskraaien moesten allemaal dood, maar halsbandparkieten en andere papegaaiachtigen zijn inmiddels volkomen geaccepteerd (behalve dan door Tom van Wanum, zie elders in deze In de Branding);
- Zijn mandarijneenden in Engeland, Schotland en Nederland nou invasieve exoten en moeten we ze om die reden bestrijden of zijn deze populaties juist een goede overlevingskans voor deze soort? In deze drie landen leeft nota bene 30% van de totale wereldpopulatie en met de Aziatische populatie gaat het behoorlijk slecht;
- Muurhagedissen en boomkickers hebben het in Nederland erg moeilijk. Uiteraard is bescherming heel belangrijk en gelukkig zijn er succesvolle projecten te melden. Toch zijn door toedoen van de mens beide soorten ook buiten hun oorspronkelijke leefgebied in Nederland aangetroffen en doen het daar soms relatief goed. Is dat nou, mits uiteraard uitgevoerd door kenners, een goede manier van risicospreiding of is dit een ongewenste ontwikkeling? Een schimmeltje in hun natuurlijke leefgebied en een hele populatie is verdwenen;
- We zijn soms buitengewoon voorzichtig met de herintroductie van soorten die door ons toedoen zijn uitgeroeid (eigenlijk de omgekeerde problematiek van invasieve exoten) en soms juist niet. Wolven, lynxen, zeearenden, visarenden enz. moeten vooral op eigen kracht zien terug te keren, maar bevers, otters, korhoenders, bizons, oerrunderen en andere grote grazers krijgen alle hulp;
- Moeten Siberische grondeekhoorns worden bestreden omdat de grijze eekhoorn in Engeland een plaag is?
- Waarom gaan we rattenslangen in Drenthe monitoren in plaats van bestrijden?
- Waarom zijn we zo selectief met onze bezorgdheid? Er is een groep exoten, die ongelooflijk veel schade heeft toegebracht aan de natuur en die uiterst invasief is. Deze groep voldoet volledig aan alle kenmerken van de gehanteerde definitie en waar niemand (behalve

Norman van Swelm) over spreekt als invasieve exoten. Het zijn de landbouwgewassen en landbouwhuisdieren, die bijna tweederde van ons grondoppervlak bezetten. Inmiddels zijn er in die gebieden geen of nauwelijks nog natuurwaarden te vinden;

- Aansluitend op het bovenstaande punt, maar nog minder zichtbaar omdat we dat om voor mij onduidelijke redenen natuur noemen, zijn de invasieve exoten in onze bossen. Op deze oorspronkelijke houtakkers staan toch vooral boomsoorten die niet inheems zijn. In Nederland hebben we slechts een veertigtal inheemse boomsoorten, maar in onze bossen kan je bijna 700 soorten aantreffen. Toch zijn er weinig mensen die bijvoorbeeld Douglas sparren willen bestrijden.

Ik neig daarom naar het volgende standpunt:

- Accepteer dat er migratie van organismen bestaat en zelfs massaal plaatsvindt. We leven in het Antropoceen. We gaan tuincentra en dierenwinkels niet verbieden. Ook de wereldwijde transporten van van alles en nog wat kunnen en willen we niet aan banden leggen. Alle ladingen controleren is ondoenlijk. Dat de mens de oorzaak is van de verspreiding maakt voor het effect op de ecosystemen niets uit. Dat effect zou precies hetzelfde zijn geweest als de verspreiding langs een natuurlijke weg had plaatsgevonden;
- Doe eerst maar eens goed en gedegen onderzoek naar bepalende factoren voor het invasief worden van organismen en of die mogelijk invasieve soorten schadelijk zijn of kunnen worden. Nu lijkt het beleid bepaald te worden door ervaringen met een bepaalde exoot die elders invasief is geworden onder vaak totaal andere omstandigheden;
- Het enige verstandige lijkt preventief optreden. Helaas weten we nu pas of een soort zich invasief gaat gedragen op een moment dat het meestal al te laat is;
- Stop met het dweilen met de kraan open. Ingrijpen tijdens de fase van exponentiële groei heeft geen enkele zin en kost handen met geld;
- Kijk vooral naar het effect op de langere termijn en niet alleen naar de actuele problemen;
- Pak de hengelsport aan. En de houtvesters;
- Los het (zwerf-)kattenprobleem op (zie elders in In de Branding);
- Minder oppervlak voor landbouw en aanzienlijk meer voor natuur (minstens 30% van Nederland);
- Als je toch gaat bestrijden, doe het dan goed: op basis van wetenschappelijk onderzoek! Als overzomerende brandganzen of kolganzen beschouwd moeten worden als mogelijke invasieve exoten, schiet ze dan allemaal dood. Binnen aanvaardbare grenzen houden, is het creëren van een eeuwigdurend probleem. Dat moet je niet willen (Voor alle duidelijkheid: persoonlijk ben ik hier niet voor. Ik beschouw overzomerende brand- en kolganzen als een verrijking van onze natuur);
- Leer anders kijken naar schade;
- Maak ecosystemen sterk genoeg om bestand te zijn tegen nieuwkomers.

Tot slot wil ik nog opmerken dat ik in het algemeen voor het aanpakken ben van invasieve exoten, maar dan wel op een effectieve, wetenschappelijk onderbouwde manier. Er zijn gelukkig ook veel voorbeelden te noemen van een succesvolle aanpak, met name op eilanden met veel oorspronkelijke endemen die bedreigd worden door exoten als ratten, katten, geiten enz.

Exoten aan het strand **door Katie van der Wende**

En wil jij een stukje schrijven over exoten aan het strand? Ja, die vraag is snel gesteld, maar hoe verder? Ik ken voorbeelden van exoten, maar wat is nu eigenlijk de definitie van een exoot. Strandgaper, Amerikaanse boormossel, muiltje, Japanse oester, blaasjeskrab: welke behoren tot de exoten? Volgens de exotenlijst van de werkgroep exoten behoren deze allemaal tot de exoten. De strandgaper is waarschijnlijk omstreeks 1250 door de Vikingen naar Nederland gebracht. De andere soorten zijn van recente datum.

De werkgroep exoten beschrijft exoten als organismen die, veelal door toedoen van de mens, maar ook door natuurlijke oorzaken, buiten hun natuurlijke areaal terechtkomen. RVO (Rijksdienst voor Ondernemend Nederland) geeft als definitie: organisme dat van nature niet in Nederland voorkomt. Er zijn ook nog andere definities in omloop; hierbij worden voorgaande definities vaak aangevuld met het handhaven van de soort en/of vestigingsjaar. Als de soort zich geleidelijk in onze richting heeft verplaatst, bijvoorbeeld onder invloed van de stijgende watertemperatuur, spreken wij niet van een exoot.

Exoten arriveren op verschillende manieren:

- Via maritiem transport: inmiddels varen zeeschepen over de gehele wereld en leggen grote afstanden af en kunnen zo ongemerkt dieren verspreiden. Dit kan zowel op de romp van het schip als in de ballasttanks gebeuren. In feite zou je de twee volgende punten ook onder deze groep kunnen indelen, maar hier ga ik uit van aangroei op scheepshuiden van zeeschepen.
- Via ballastwater: waarschijnlijk worden meestal de larven van een soort verplaatst. Als ze vervolgens op een gunstige plaats opnieuw in zee terecht komen, kunnen ze uitgroeien tot volwassen organismen. Een voorbeeld is de Amerikaanse zwaardschede.
- Via pleziervaart: door minder antifouling krijgen organismen de kans om zich via de romp te verplaatsen. Een voorbeeld is het paars vogelkopmosdiertje dat voor het eerst in Nederland werd gesignaleerd in de haven van Burghsluis
- Via maricultuur: dit zijn bijvoorbeeld oesters en mossels die vanuit elders in Europa geïmporteerd werden en vervolgens uitgezet zijn op kweekpercelen in Nederland. Zo is de

strandgaper

Japanse oester bewust in Nederland geïmporteerd en is de Japanse stekelhoren gezien zijn eerste voorkomen in Yerseke per ongeluk met schelpdiertransporten meegekomen. Deze laatste bedreigt nu de oesterteelt.

Exoten vestigen zich vaak in verstoorde milieus. Denk hierbij aan wisselende zoutgehalten en watertemperatuur. Maar ook andere factoren spelen een rol zoals de hoeveelheid scheepvaartbewegingen, de aanwezige habitats (denk aan hard of zacht substraat, slib of zand), plaats van schelpdiercultuur en kweekpercelen. Dit heeft tot gevolg dat in het Deltagebied beduidend meer exoten leven dan in de Noordzee.

Als exoten dusdanige invloed hebben op de inheemse soorten dat ecosystemen veranderen, denk hierbij aan voedsel- en/of ruimteconcurrentie, predatie, parasitisme, dan noemen wij ze invasief. Dit geldt ook als sprake is van beïnvloeding van de menselijke gezondheid of menselijke activiteiten (maricultuur, recreatie). De biodiversiteit neemt af met alle risico's van dien. Als voorbeeld noem ik hier de Japanse oester. Deze heeft een grote filtercapaciteit waardoor enerzijds sprake is van grote voedselconcurrentie maar anderzijds ook van het wegfilteren van de larven van inheemse soorten. Hier lijden bijvoorbeeld kokkels onder waardoor deze afnemen. Vervolgens lijden ook de kokkeletende vogels zoals scholeksters hieronder. Naast deze negatieve effecten geven Japanse oesters ook positieve effecten. Zo vormen ze riffen en zijn op deze wijze natuurlijk hard substraat. Hier profiteren de van hard substraat afhankelijke soorten, zoals sponzen, anemonen maar ook mossels van. Deze riffen zijn ook schuilgelegenheden voor kleine visjes.

Hoewel wordt nagedacht over en onderzoek gedaan naar een effectieve bestrijding van exoten zijn hier nog geen goede resultaten geboekt. Uiteindelijk blijkt bestrijding, bijvoorbeeld met zoet water, desastreuze gevolgen te hebben voor het ecosysteem en de inheemse soorten en blijven desondanks enkele individuen van de exotische soort in leven die zich weer gaan voortplanten. Maatregelen zullen met name op preventie gericht moeten zijn. Denk hierbij aan beleid rondom schelpdiertransporten. In dit kader wil ik ook het Ballastwaterverdrag noemen dat na jarenlange inspanning in 2016 is geratificeerd en waarschijnlijk september 2017 ingaat. Kijkend naar voorgaande informatie is duidelijk waarom vooral de laatste eeuw het aantal soorten exoten in de kustzone en Deltagebied toenemen. Hoewel het bewustzijn betreffende de mogelijke gevolgen toeneemt, blijken zowel preventieve maatregelen als de bestrijding van

Japanse oester

exoten nog moeizaam van de grond te komen. Dit vraagt ook om alertheid van onze kant als natuurliefhebber en/of natuurbeschermer.

Geraadpleegd:

www.werkgroepexoten.nl

Bruyne, R.H. de, S.J. van Leeuwen, A.W. Gmelig Meyling & R. Daan (red.), 2013. Schelpdieren van het Nederlandse Noordzeegebied. Ecologische atlas van de mariene weekdieren (Mollusca). Tirion Uitgevers, Utrecht en Stichting Anemoon, Lisse
Kijk op exoten: nummer 15, januari 2016 en nummer 16, mei 2016

zwaardschede

De ontwikkeling van een populatie Canadese ganzen: een probleem?

door Theo Briggeman

Inleiding

In dit artikel gaan we in op het voorkomen van Canadese ganzen in Nederland, waarbij we speciaal stilstaan bij het voorkomen in Zuid-Holland en op Voorne-Putten. Bij het voorkomen in Nederland wordt in het algemeen onderscheid gemaakt in twee (onder-)soorten. De grote Canadese gans (*Branta canadensis*) en de kleine Canadese gans (*Branta hutchinsii*). In deze beschouwing schenken we vooral aandacht aan de grote ondersoort, die we voor het gemak Canadese gans zullen noemen. De populatie heeft zich de afgelopen decennia behoorlijk uitgebreid. Daarbij is inmiddels de vraag gerezen of die toename een halt moet worden toegevoerd. De provincie heeft besloten de populatie te minimaliseren.

Algemeen

De grote Canadese gans is een exoot van Noord-Amerikaanse origine, die in de afgelopen 200 jaar ten behoeve van de jacht op veel plaatsen in West- en Noord-Europa is geïntroduceerd, vooral in Groot-Brittannië en in Zweden. In deze landen is de soort zeer succesvol gebleken. Ook in Duitsland en België broeden Canadese ganzen, onder meer in de buurt van de Nederlandse grens (Voslamber e.a. 2007).

Canadese gans

Broedgevallen

Het eerste broedgeval voor Nederland dateert uit 1951, nota bene in Voornes Duin. Het gaat om verwilderde vogels van het landgoed Strypemonde. In de decennia erna zijn er jaarlijks circa 3-5 paar geteld met een maximum van 25 vogels (Vogelwerkgroep Avifauna West-Nederland 1981; Lensink 1996). Door in de winter regelmatig bij te voederen, bleven de ganzen sterk aan het landgoed gebonden. Ze brachten daar ook hun ruitijd door. Hun aantal werd door jacht gereguleerd, maar ook door gevechten onderling of door vernieling van broedsels door knobbelzwanen (Vogelwerkgroep Avifauna West-Nederland, 1981/Lensink, 1996).

Op Strypemonde zijn de ganzen door eigenaar van Hoey Smith geïntroduceerd. Eind jaren zeventig nam ik in het kader van vogelonderzoek op het landgoed zowel in het broedseizoen als daarbuiten frequent Canadese ganzen waar, vooral bij de grote vijver op het landgoed en

de weilanden eromheen. Ze verbleven ook vaak op het naburige Breede Water. Tussen beide plaatsen vond frequent uitwisseling van vogels plaats. Jaarlijks broedden er enkele paren met jongen. Sinds 1959 broedden er op het Breede Water 1-3 paar (Vogelwerkgroep Avifauna West Nederland 1981). In totaal ging het om enkele tientallen vogels. In hun midden verkeerde vaak een Indische gans (Briggeman, 1977). Elders in de duinen broedde de soort in die periode niet (Marquenie en Veldhuizen, 1984). Aan het eind van het eerste decennium van deze eeuw vestigden zich enkele broedparen op de Beningerslikken (Op den Dries, 2010).

In Nederland broedden er in 1994 95-110 paar (Lensink, 1996), met een totaal van circa 800 vogels. In 2000 werd de populatie op 1000-1400 broedparen geschat. De oorsprong van de Nederlandse populatie moet deels worden gezocht in verwilderde Duitse en Belgische vogels en voor het merendeel in verwilderde parkvogels uit met name Zuid-Holland.

Voor 2005 werd de Nederlandse broedpopulatie op 3000 broedparen geschat en de totale zomerpopulatie op 12000 vogels (Voslamber e.a. 2007). De populatie groeide vervolgens snel. Alleen al in Zuid-Holland nam het aantal zomervogels toe van een kleine 12.000 vogels in 2007 tot bijna 20.000 in 2011. Voor heel Nederland wordt de zomerpopulatie in 2012 geschat op 31.000 vogels (Visser e.a. 2015). Vanaf 2012 vertoont de populatie in Zuid-Holland een lichte daling.

Op Voorne-Putten broeden er inmiddels enkele tientallen paren Canadese ganzen. Zij broeden onder meer op het Groene Strand in Oostvoorne (11 territoria in 2015, Spuimond /Beningerslikken in Zuidland (7 paar in 2016), het Quackjeswater (Hellevoetsluis), het Merrevliet (Rockanje) en het landgoed Strypemonde c.q. het Breede Water (Rockanje) (mondelinge mededeling Hans op den Dries; Adriaanse & Vermaas 2016, vogelatlas 2016).

Winterganzen

De winterpopulatie in Zuid-Holland is ongeveer gelijk aan die van de standpopulatie. Van een aanvulling via wintergasten lijkt tot voor kort niet tot nauwelijks sprake te zijn. In het oosten van het land ligt dat anders: daar wordt de zomerpopulatie aangevuld door Scandinavische en Duitse vogels. Recentelijk is voor het eerst ruitrek in het westen van het land waargenomen, met name in Noord-Holland waar trek naar het noorden is vastgesteld. Waar de vogels naar toe gaan, is niet duidelijk.

Op Voorne-Putten worden er in de winter substantiële aantallen Canadese ganzen gezien. Volgens de voorlopige resultaten van de vogelatlas gaat het om honderden vogels. Over de eventuele beheereffecten (jacht, schudden van eieren enzovoort) zijn nog geen concrete gegevens bekend.

Waarnemingen op Voorne duiden er ook op dat er weinig tot geen uitwisseling met andere populaties plaatsvindt, noch met andere delen van Nederland, noch met het buitenland. Uit data van de Vogelwerkgroep van de KNNV afdeling Voorne zijn over de afgelopen decennia geen terugmeldingen van geringde Canadese ganzen bekend. Ook uit Sovon-onderzoek naar dispersie/ruitrek uit andere delen van het land blijkt dat er geen terugmeldingen van geringde ganzen van Voorne-Putten bekend zijn (zie bijvoorbeeld Voslamber 2011). Wel worden er in de ruitijd (juni-augustus) substantiële aantallen ganzen op Voorne-Putten gezien. Zo werden er bijvoorbeeld in juli en augustus 2016 groepen van 220-250 exemplaren in de Polder Strype (Rockanje) gezien (bron: waarneming.nl).

Beschermde status?

De Canadese gans wordt in het algemeen als exoot beschouwd, hoewel de soort nog steeds op de lijst van beschermde inheemse diersoorten staat (Lensink, 1996). Dat heeft te maken met het feit dat de soort van nature in Europa voorkomt. En ook dat is op zich al opmerkelijk te noemen, nu het gaat om vogels die hun oorsprong waarschijnlijk ook in verwilderde waterwildpopulaties hebben liggen.

De Canadese gans is hierdoor wel als inheemse soort opgenomen in de Flora- en faunawet. Het zou het onderzoeken waard zijn na te gaan op welke populatie ganzen de Nederlandse

vogels is terug te voeren. DNA-onderzoek zou vrij gemakkelijk moeten kunnen aantonen of de huidige populatie zijn oorsprong vindt in verwilderde vogels uit bijvoorbeeld de vogels die in de jaren vijftig op Strypemonde zijn uitgezet en op Voorne zijn gaan broeden. Het zou tot de verbeelding spreken als het eerste broedpaar op Voorne inmiddels is uitgegroeid tot een Nederlandse populatie van zo'n 20.000 vogels.

Ganzenbeheer

In 2014 is door de provincie Zuid-Holland een provinciaal ganzenbeleidskader vastgesteld. Dat Faunabeheerplan 2015-2020 geldt voor zowel standvogels, als voor wintergasten. Gedeputeerde Staten beogen daarmee de inheemse (stand-) ganzen in Zuid-Holland duurzaam in stand te houden. Er wordt in dit plan een kader vastgesteld waarin een evenwicht wordt gevonden tussen de omvang van de van nature voorkomende populaties ganzen in relatie tot aspecten als de veiligheid en schade aan landbouwgewassen en natuurwaarden. In het kader van dit plan is afgesproken om exoten en verwilderde gedomesticeerde soorten te bestrijden. Canadese ganzen worden vooral door middel van afschot en het schudden van eieren bestreden. Daarbij wordt er vanuit gegaan dat de hier verblijvende Canadese ganzen geen trekgedrag vertonen. Ze verblijven met andere woorden het gehele jaar in min of meer hetzelfde gebied. Canadese ganzen mogen daardoor het hele jaar worden gedood. Van de Canadese ganzen werd in 2011 37% afgeschoten. Sinds dat jaar worden er jaarlijks 6000 tot 7000 ganzen afgeschoten. De grootste aantallen worden in augustus en september afgeschoten. In 2012 werden er ruim 400 nesten in Zuid-Holland behandeld. In 2013 ging het om 500 nesten. Op Putten worden nabij de spaarbekkens van Evides veel nesten behandeld. Van het totaal aantal nesten wordt circa 11 tot 13% behandeld. Voor de periode 2015-2020 geldt op basis van de hiervoor genoemde doelstelling dat de populatie uiteindelijk geminimaliseerd dient te worden.

Bedreiging

Begin jaren tachtig werd het niet waarschijnlijk geacht dat de Canadese ganzen een bedreiging vormden voor het herstel van de grauwe gans in de nabijgelegen gebieden (Randstad en Broedvogels, 1981). Inmiddels wordt daar door beleidsmakers verschillend over gedacht.

Canadese gans

Enerzijds wordt erop gewezen dat de populatie-ontwikkeling van met name grauwe ganzen wordt belemmerd doordat Canadese ganzen potentiële biotopen kunnen bezetten, waardoor grauwe ganzen daar niet meer terecht kunnen (Sovon 2011, Visser e.a.2015). Anderzijds moeten we constateren dat de stand van de grauwe gans de laatste decennia enorm is toegenomen en wel zodanig dat de provincie het noodzakelijk acht de soort te reguleren door afschot en andere belemmerende maatregelen. De vraag rijst dan ook of de ontwikkeling van grauwe ganzen werkelijk door de populatie-ontwikkeling van Canadese ganzen wordt bedreigd. Het is ook de vraag of de stand van Canadese ganzen zich na een aanvankelijke groei uiteindelijk als gevolg van autonome ontwikkelingen toch niet zou stabiliseren. Interessant is ook dat uit ringonderzoek is gebleken dat de Nederlandse populatie niet langer op zichzelf staat, maar deel uitmaakt van een internationale populatie. Met name in Noord-Nederland is een uitwisseling met Duitse broedvogels op gang gekomen en worden er ook Zweedse, Deense en Belgische vogels gemeld (van den Bremer en Koffijberg, 2015). In wezen ontwikkelt de soort zich hiermee op dezelfde manier als dat met de brandgans is gebeurd, waar de eerste broedvogels ook via verwilderde exemplaren uit waterwildcollecties plaatsvond en uit aangeschoten brandganzen. De populatie Nederlandse vogels mengde zich vervolgens met Zweedse en Russische vogels. De brandgans wordt echter niet als exoot beschouwd en geniet wettelijke bescherming. Dat leidt er weliswaar toe dat er ook brandganzen worden afgeschoten, maar dat het beleid er niet op is gericht de soort uit te roeien. De provincie Zuid-Holland heeft evenwel de keuze gemaakt Canadese ganzen de komende jaren te blijven bestrijden, ja zelfs in omvang te minimaliseren. Wat dat precies betekent, wordt niet echt concreet gemaakt. Veel vogels zouden er kennelijk niet moeten reesteren. Op Voorne-Putten heeft zich in ieder geval een broedpopulatie ontwikkeld die niet echt als strijdig is met natuur-, landbouw- of veiligheidsbelangen. Het uitroeien van de soort ligt dan niet echt voor de hand.

Literatuur

- Adriaanse K. & Vermaas P. (2015), *Broedvogelinventarisatie De Lagune en het Groene Strand in 2015. Vogelwerkgroep KNNV afdeling Voorne. Mededeling 251.*
- Bijlsma, G., Hustings F. en Camphuysen C.J. (2001), *Algemene en schaarse vogels van Nederland. KNNV Uitgeverij. Haarlem/Utrecht.*
- Briggeman, Th. (1977), *De vogels van Strypemonde in 1976. NJN afdeling Voorne, Rockanje. Dries op den H., Broedvogelinventarisatie 25 jaar Beningerslikken (2010). Vogelwerkgroep KNNV afdeling Voorne mededeling 183.*
- Koffijberg, K., e.a. (2010), *Doortrekkende en overwinterende ganzen in Nederland. De Leven-de Natuur, pag. 3-9.*
- Bremer van den L. & Koffijberg K. (2015), *Exotische ganzen. Kijk op exoten, nummer 13, augustus 2015.*
- Lensink, R. (1996), *De opkomst van exoten in de Nederlandse avifauna; verleden, heden en toekomst. Limosa 69, pag. 103-130.*
- Marquenie J.G.M. & Velthuisen, A.A. (1984), *Vogels van de duinen en kust van Voorne. Het Vogeljaar 32, pag. 245-251.*
- SOVON Vogelonderzoek Nederland (2011), *Risicoanalyse van geïntroduceerde ganzensoorten in Nederland. Sovoninformatiepunt 2010-06. SOVON Vogelonderzoek Nederland. Nijmegen.*
- SOVON Vogelonderzoek (2016), *Voorlopige winter- en broedvogelresultaten per regio 2012-2015. www.vogelatlas.nl.*
- Teixera, R.M. (1979), *Atlas van de Nederlandse Broedvogels. Natuurmonumenten. 's-Graveland.*
- Vogelwerkgroep Avifauna West-Nederland (1981), *Randstad en Broedvogels. Tilburg.*
- Visser, A., Keuper D.D.J., Huber M., en Guldemond J.A. (2015), *Faunabeheerplan ganzen Zuid-Holland 2015-2020. CLM. Culemborg.*

Voslamber B., van der Jeugd H. en Koffijberg K., (2007), *Aantallen, trends en verspreiding van overzomerende ganzen in Nederland. Limosa 80, pag. 1-17.*

Voslamber B., van der Jeugd H. & Koffijberg K. (2010), *Broedende ganzen in Nederland. De Levende Natuur, pag. 40-44.*

Voslamber, B. (2011), *Canadese Ganzen in Groningen: herkomst ruiende vogels. De Grauwe Gors, 2011-3.*

Exoten vanuit Strypemonde?

door Jacqueline van Hoey Smith

Soms wordt mij gevraagd of ik de herkomst van bijzondere diersoorten of planten in Voornes Duin kan verklaren. In ons "grote plant- en dierboek Voornes Duin 1903" staat alles van voor 1903 beschreven: waar staat welke boom, wat is de afkomst, hoe zijn de percelen ingedeeld, welk dier is waar waargenomen, onder welke omstandigheden etc. Al hoewel grootvader James van Hoey Smith vanwege onder andere zijn scheepvaartactiviteiten reislustig was en hij van zijn verre reizen graag dendrologische souvenirs in de vorm van jonge aanplant meenam om thuis, in de kwekerij, groot te brengen en vervolgens op Strypemonde en omgeving uit te zetten, werden dieren niet ingevoerd. Hij vertelde altijd dat dieren een eigen biotoop en habitat hadden en niet voor niets in verre landen wel voorkwamen en in Nederland niet. De beweringen dat reewild, eekhoorns en zelfs muntjaks door de familie zouden zijn uitgezet, moet ik dan ook ten stelligste ontkennen. Wel is er een verhaal, zelfs met foto!, van een gewond reebokje uit Diergaarde Blijdorp, die daar niet meer kon verblijven en ge-euthanaseerd zou moeten worden. Het dier was in een grote houten kist naar Voorne vervoerd en op Strypemonde in 1957 vrijgelaten nadat het hersteld was. Ongeveer een half jaar later bleek het dier wandelaars aan te vallen en is het reebokje doodgeschoten. Het gewetje van dit eerste jonge reebokje op Voorne is nog voorhanden.

Ree

Onlangs is mij gevraagd of ik iets wist te "vertellen" over de herkomst van de wijngaardslak in Voornes Duin. En ja, hier weet ik inderdaad het fijne van. Mijn vader, een fervent restaurantganger en escargots-in-knoflookboter-genietter reisde ook graag en was met de auto naar de Pyreneeën vertrokken, eind jaren 80. Hij kwam niet met een stekkie of een kist met wijn in de achterbak terug, maar met een doos vol wijngaardslakken. Deze zijn toen her en der

rondom Strypemonde uitgezet en hebben zich sedertdien in rap tempo vermenigvuldigd. Vlak voor zijn dood in 1995 heb ik mijn vader gevraagd of hij al een maaltje bij elkaar had kunnen sprokkelen. Ik weet nog goed dat hij mij toen vertelde hoe hij de slakken uiteindelijk op zijn bord had gekregen (dagenlang spoelen met zout water om het slijm eraf te krijgen. Een echte lijdensweg voor deze dieren.) en, eerlijk is eerlijk, sedertdien heb ik nooit meer “escargots” gegeten, noch in een restaurant besteld!

Dan die muntjak ... inderdaad ... In januari 1999 heb ik die geschoten op Strypemonde. Ik had nog nooit een dergelijk dier gezien; klein, krom, korte voorlopers in vergelijking met de langere achterlopers, uit-stekende, lange tong tussen 2 grote bovenhoektanden, kleine, soort rattenootjes, ronde vorm en een staartje. In niets, zelfs niet in de buurt, lijkend op de elegantie van reewild. Toen ik het dier in het oog kreeg en hem uitvoerig door de verrekijker “bestudeerde”, kon ik er niets anders van maken dan een soort van misvormd reebokje. Later bleek dat het om een “chinees blafhert” ging, oftewel een muntjak. In Engeland komen ze in groten getale voor, begreep ik toen en daar worden ze als schadelijk wild afgeschoten vanwege hun agressiviteit richting andere diersoorten en zelfs huishonden zouden ze te lijf gaan. Hoe het dier op Strypemonde terecht was gekomen is enige maanden een raadsel gebleven totdat bekend werd dat mensen, woonachtig aan de Hoefweg in Oostvoorne met een omheinde tuin waarin diverse soorten hertjes, verhuisd waren naar Goedereede en de hertjes hadden losgelaten in het Overbos. Na de geschoten muntjak heb ik, ondanks af en toe een melding van een “vreemd hert” in het Mildenburg, of Overbos of Strypemonde, nooit meer een andere muntjak gezien. Ik vermoed dat ze zijn doodgereden dan wel uiteindelijk een natuurlijke dood zijn gestorven.

Van mij hoeven ze hier niet te zijn! **door Tom van Wanum**

Een aantal jaren geleden was er ineens een harde kreet en een laag over mijn tuin scherende papegaai! Het was weliswaar een kleine, maar het was er wel één!

Mijn tuin ligt aan de andere zijde van het spoor bij Diergaarde Blijdorp, dus op zich ben ik er wel aan gewend dat er af en toe iets over de tuin vliegt of er aanwezig is, dat niet bij de Nederlandse inheemse fauna behoort. Zwarte wouwen die tijdelijk gebruikt zijn bij vliegshows zaten weleens op het dak van mijn lesgebouw en ook de rode passiebloemvlinder (*Heliconius erato*) en zelfs de mooie blauwe morpho (*Morpho peleides*) weten weleens uit de Amazonehal te ontsnappen. Ze scharrelen dan hun kostje bij elkaar op de vele bloemen hier in de tuin.

Toen de kleine papegaai in één van de bomen ging zitten, zag ik dat het een halsbandparkiet (*Psittacula krameri*) betrof. Het was de eerste die ik ooit heb gezien. Vanaf dat moment waren, het bleek een heel klein groepje van een stuk of 4-6 vogels te zijn, ze regelmatig op de tuin te vinden.

Het zijn bijzonder mooie, fel groene vogels, die het meest weghebben van een kleine papegaai. Ze danken hun naam aan het rode ringetje rond de nek en verder valt de enorm mooie rode snavel op. Het zijn zeker geen stille vogels. Ze krijsen tijdens het vliegen en in de bomen zitten ze vaak wat voor zich uit te murmelen. Opvallend zijn ze dus zeker.

Natuurlijk heb ik na mijn eerste waarneming wat informatie over deze vogels opgezocht. Het blijkt dat hun oorspronkelijke leefgebieden in India en in Afrika ten noorden van de evenaar liggen. De verhalen vertellen ons dat een stuurman van Alexander de Grote als eerste een levende halsbandparkiet meebracht. Dat zou de eerste papegaaiachtige in Europa zijn geweest. De vogels waren zeer geliefd, zoals veel planten en dieren die zeldzaam zijn. Ze werden dan ook veelvuldig als kooivogel gehouden.

Doordat er vogels ontsnapten of opzettelijk werden losgelaten, zijn halsbandparkieten inmiddels in 35 landen verspreid over bijna alle continenten te vinden.

Uit de tellingen die Sovon heeft verzameld, blijkt dat de soort zich vooral in de jaren na 1996 sterk over de hele Randstad heeft uitgebreid. Als je op de radio een reportage hoort, die

Halsbandparkiet

gemaakt is in Amsterdam, Rotterdam of Den Haag, is de kans erg groot dat je op de achtergrond het krijsen van de halsbandparkiet hoort. In de omgeving van Rotterdam werden na 2007 de eerste broedgevallen geconstateerd. Er ontstonden kleine kolonies in het Zuiderpark (Rotterdam-Zuid) en op het landgoed bij Huys ten Donck (Ridderkerk). Vervolgens verschoof de verspreiding langzaam in zuidelijke en oostelijke richting. Tegenwoordig broedt de halsbandparkiet op IJsselmonde, in Hoogvliet, Poortugaal, Barendrecht en Zwijndrecht.

De tellingen gebeuren door de bekende slaappleatsen tegen de avond te bezoeken en de dan binnenkomende vogels te tellen. Halsbandparkieten houden van gezelligheid en zijn daarom altijd in groepen te vinden. Bij mij op de tuin vertoeven overdag vaak groepen van 20 tot 30

Halsbandparkiet

vogels. Tegen de avond vertrekken ze naar een gemeenschappelijke slaappleaats. De dichtstbijzijnde slaappleaats is in Overschie. Op die slaappleaats zijn zo'n 1300 vogels geteld. Dat aantal was in ongeveer 10 jaar bereikt.

Halsbandparkieten broeden in hopen en zijn dus afhankelijk van bomen waarin spechten al gaten hebben gemaakt. Ik heb nog niet gelezen dat halsbandparkieten spechten verdringen of uit hun nestholten verjagen, maar dat zal misschien best eens gebeuren. In andere gevallen en landen is wel concurrentie tussen inheemse vogels en deze exoten om broedgelegenheid waargenomen.

Tussen de verschillende broedkolonies schijnt sprake te zijn van uitwisseling. Ook is er sprake van uitwisseling van vogels tussen de verschillende steden. Er vliegen inmiddels flink wat halsbandparkieten rond met een ketting en een penning om de hals, zodat de individuele beesten te herkennen zijn. Daaruit blijkt dat Rotterdamse vogels ook op slaappleaatsen in andere steden worden aangetroffen en omgekeerd.

In Rotterdam schijnt de populatie zich een beetje te stabiliseren. Of dit komt doordat de broedgelegenheid de beperkende factor is of het voedsel is niet duidelijk. Het weer schijnt wel van invloed te zijn, omdat er na flinke sneeuwval minder vogels op de slaappleaatsen werden geteld dan daarvoor. Ook hebben de slechtvalken in Rotterdam ontdekt dat deze bontgekleurde vogels van binnen gewoon rood zijn en prima smaken. De broedende slechtvalken van de Hef of van het dak van het Erasmus MC maken van de oversteek over de Nieuwe Maas voor halsbandparkieten een gevaarlijke onderneming.

Soms besluit de hele groep een nieuwe slaappleaats te zoeken. Dat is bijvoorbeeld gebeurd met de groep uit Overschie, die een paar maal 's nachts bezoek heeft gehad van een bosuil, die op zijn gemak een vogel uit kon zoeken. Deze groep bleek zich voor een flink deel te hebben verplaatst naar Rotterdam-Zuid.

Halsbandparkieten voeden zich vooral met zaden, bessen en noten. Vanwege het feit dat die bij mij op de tuin in zeer ruime mate aanwezig zijn, heb ik dus de gehele zomer deze vogels op bezoek. Nu zijn er hier wel meer vogels die dezelfde voorkeur voor voedsel hebben, maar die zijn in het algemeen een stuk handiger met hun eten. Een zaadje wordt keurig ontdaan van de zaadhuid en de inhoud verdwijnt in de maag. Bessen worden in z'n geheel ingeslikt en ook de stokbonen verdwijnen af en toe in z'n geheel in een vogel. Bij halsbandparkieten gaat dat anders. Ze hangen aan een zonnebloem en breken er grote stukken af. Enkel de zaden worden gegeten en de rest valt op de grond. Maiskolven worden eerst vakkundig geschild en vervolgens voor een deel opgegeten. Van de appels en peren wordt alleen geproefd, van elk stuk fruit maar één hapje. Kortom, als zo'n wolk van 30 vogels over de tuin voor je uitvliegt, laten ze een spoor van vernieling achter.

Gedurende de winter zijn ze vooral te vinden in een tuin waar pindaslingers en vetbollen hangen. Die heb ik hier op mijn werk niet, dus gedurende deze periode geen halsbandparkieten. Thuis in de achtertuin bij mij in Spijkenisse is dat anders. Daar liggen de vetbollen, pindacakes en slingers pinda's in de schuur te wachten totdat ze naar buiten mogen, om te dienen als voedsel voor de mezen, vinken, kepen en .....

Ik heb ze de afgelopen zomer al in de bomen bij de burelen gezien, die mooie, groene, schreeuwende exoten!

Bronnen:

Wikipedia

Natuurvereniging IJsselmonde, Sander Elzeman

Sovon

Bureau StadsNatuur, André de Baerdemaeker

Onder de loep

De bromvlieg (*Calliphora vicina*) 10–14 mm

door Gerda Hos

Het is half november 2016 als ik dit stukje schrijf voor In de Branding van februari 2017. Ja, soms ben ik erg op tijd! We hebben net een prachtige nazomer achter de rug en die wordt nu gevolgd door een natte en koude herfst met gelukkig toch ook nog wel wat zon.

Door het mooie weer hebben we nog steeds bromvliegen in huis. Met hun staalblauwe lichaam, doorzichtige vleugels, zwarte poten, rode facetogen en irritant gezoem zijn ze erg hinderlijk en dus bij iedereen bekend. Maar echt veel weten over deze overal ter wereld voorkomende dieren doen we (ik althans!) niet. Omdat ik de boeken indook om te zien of er een diervriendelijke manier was om ze uit huis te krijgen, heb ik wat kennis vergaard waar ik niet al te blij van werd.

Zo leven ze in losse groepen en waarschuwen elkaar door middel van feromonen (geur- en lokstoffen) als ze voedsel hebben gevonden. Vandaar dat er op kadavers altijd zoveel vliegen zitten. In Azië hebben ze gieren, wij hebben bromvliegen.

Het vrouwtje paart na het eten van een eiwitrijk maal en zet dan de eitjes af (± 600 in kleine groepjes) op kadavers, erg zieke nog levende (!) dieren, kattenvoer et cetera. De witte larven, de zogenaamde maden, kruipen na 1 dag al uit het ei en zijn eigenlijk niets anders dan vreetmachines. Hierdoor spelen ze een grote rol bij het opruimen van kadavers en andere dierlijke resten. Ook werden en worden ze wel gebruikt om etterende wonden bij mensen schoon te

aasvlieg

laten eten. Dit bevordert de genezing aanzienlijk, maar een echt lekker idee is het niet! Na slechts een paar dagen zijn de maden volgroeid. Ze kruipen in de bodem of bodembedekking om te verpoppen. In de cocon wordt het lichaam van de made geheel afgebroken en herbouwd. Na ongeveer 2 à 3 weken (soms zelfs al na 1 week!) komen de volwassen dieren uit de pop en begint de cyclus weer van vooraf aan. Het vrouwtje start haar leven namelijk direct met paren. Hierdoor kan ze ongelooflijk veel eitjes afzetten in haar korte (2 weken durende) leven. Als het vrouwtje geen geschikte legplaats voor haar eieren kan vinden, bewaart ze de eieren gewoon in haar lichaam tot het maden geworden zijn.

Het zijn insecten met slechts een paar vleugels en ze horen met de mug tot de orde van Diptera, de tweevleugeligen. De oorspronkelijke achtervleugels zijn veranderd in een paar knotsvormige organen, de vliegkorfjes of halters. Deze zorgen voor evenwicht tijdens het vliegen. Aan de voeten zitten zuignapjes waardoor ze over glad oppervlak en ook ondersteboven tegen het plafond kunnen lopen.

Vliegen en muggen kunnen niet kauwen. Ze nemen vloeibaar voedsel tot zich met hun zuignuit. Mannetjes zitten veel op schermbloemigen en eten stuifmeel en nectar. Hierdoor helpen ze ook met de bestuiving. De wijfjes komen 's zomers in onze huizen en overwinteren er ook. Ze zijn altijd luid zoemend op zoek naar voedsel voor de toekomstige larven. Helaas gaan ze overal opzitten en brengen zo via poten en speeksel ziektekiemen over. Niet echt fris dus! Ziektes, die ze verspreiden zijn: cholera, dysenterie, tyfus, miltvuur, voedselvergiftiging. Bovendien piesen en poepen ze overal. Het is daarom zaak ze te bestrijden en uit huis te weren. Denk dan aan het plaatsen van horren of een vliegengordijn. Berg alle levensmiddelen op. Zorg voor tocht. Koop een vliegenlamp, want ze hebben een hekel aan de kleur blauw. Plant in de tuin een walnotenboom, maar besef wel dat deze boom erg groot wordt. Koop een Ricinusplant of vleesetend plantje. Ook de takken van de iep weren vliegen. En een schaalpje met kruidnagels en water schijnt te helpen. Is dit alles niet afdoende, dan kun je ze vangen of doden met een reep papier dat ingesmeerd is met honing vermengd met geweekte sacharine. Vliegen snoepen hiervan en kunnen dit niet meer na vertellen. Maar besef ook dat vliegen voedsel zijn voor allerlei vogels en dat het echte overlevers zijn. Ik denk weleens dat als de wereld bijna zou vergaan er in elk geval vliegen zullen zijn die het overleven. Maar echt vrolijk word ik niet van deze diersoort. Wel werd ik weer vrolijk toen er eind september een ijsvogeltje een stekelbaarsje ving in onze vijver en dat voor onze neus op zat te eten. Na zo'n waarneming neem ik alle in huis rondvliegende (brom-)vliegen op de koop toe!

BRIGGEMAN & JANSEN ADVOCATEN

Specialisten in arbeidsrecht, huurrecht en strafrecht

Briggeman & Jansen Advocaten staat voor kwalitatief hoogwaardige dienstverlening, een gespecialiseerde kijk op zaken, oog voor de wensen van de cliënt, waar mogelijk het onderste uit de kan halen en vechten voor de beste oplossing, maar altijd reële verwachtingen blijven scheppen. Dat is onze missie. Dat is waar wij voor staan. Dat is waarom wij onze krachten hebben gebundeld. Graag helpen wij u met al uw juridische problemen op het gebied van het arbeidsrecht, huurrecht en (jeugd)strafrecht.

Grotekerksplein 4, 3311 CC Dordrecht
Telefoon: 078 – 747 01 09 | Fax: 078 – 890 03 25
Email: info@bjadvocaten.nl
www.bjadvocaten.nl

HEERLIJK UITWAAIEN AAN DE KUST

Natuur bij u in de buurt

Zuid-Hollands Landschap

www.zhl.nl

Koninklijke Nederlandse Natuurhistorische Vereniging afd. Voorne

Ledenadministratie : Marianne op den Dries, Witte de Withplein 5, 3223 SM Hellevoetsluis

☎ 0181 – 318 329 ✉ ledenadministratie@voorne.knnv.nl

In de BRANDING

tijdschrift van de KNNV afdeling Voorne

In de BRANDING bevat mededelingen van de KNNV afd. Voorne en verschijnt viermaal per jaar:
1 februari, 1 mei, 1 september en 15 november.

Kopij inleveren bij Tom van Wanum in Word-formaat & foto's separaat naar e-mail: tomvanwanum@xs4all.nl
Inleveren vóór 1 januari, 1 april, 1 augustus en 15 oktober

Redactie:

Theo Briggeman, Marianne op den Dries, John van der Knaap, Piet Mout, Peter Vermaas, Tom van Wanum, Katie van de Wende

Lidmaatschap en contributie:

Jaarcontributie 2017

met automatische incasso: € 33,25

huisgenootleden: € 9,50

jeugdleden (tot 26 jaar): € 15,75

Bank: Triodos rekening nummer: NL18 TRIO 0254 6500 31, t.n.v. KNNV afd. Voorne te Hellevoetsluis.

Opzeggen lidmaatschap: Altijd twee maanden voor het einde van het verenigingsjaar, dat is dus vóór 1 november.

Bestuur:

Voorzitter	Theo Briggeman	voorzitter@voorne.knnv.nl	0180-620 594
Secretaris	Piet Mout	secretaris@voorne.knnv.nl	0181-846 917
	Officiële stukken, verzoeken aan werkgroepen etc. naar het adres: Buitenhof 32, 3233 RL Oostvoorne		
Penningmeester	Marianne op den Dries	penningmeester@voorne.knnv.nl	0181-318 329
Natuurhistorisch secretaris	Tom van Wanum	tomvanwanum@xs4all.nl	0181-625 538
Ledenadministratie	Marianne op den Dries	ledenadministratie@voorne.knnv.nl	0181-318 329
	Nieuwe leden, adreswijzigingen en alle andere ledenmutaties naar het adres: Witte de Withplein 5, 3223 SM Hellevoetsluis		
PR aanspreekpunt	Hans op den Dries	lunde06540@upcmail.nl	0181-318 329
Lid	Erik Ketting	e.ketting6@upcmail.nl	0181-632 086
Internetsite KNNV afd. Voorne	http://www.knnv.nl/voorne		
Webmaster	John van der Knaap	webmaster@voorne.knnv.nl	0187-470047

Werkgroepen:

Paddenstoelen	vacant		
Planten	Theo Hagendoorn	hagendoorn@hotmail.com	0181-404 362
Insecten	Wim Prins	prinswn@gmail.com	0181-484 116
Vogels	Peter Vermaas	p.vermaas@gmail.com	0181-324 058
Zoogdieren	Jan Alewijn Dijkhuizen	janalewijn@dijkhuizen.kpnmail.nl	0181-484 098

© KNNV afd. Voorne

voorpagina: Nijlgans (foto Peter Vermaas)

Wilt u alle foto's in kleur kunnen bekijken, lees dan "In de Branding" digitaal op onze website.

Het thema voor IdB nr. 2 in 2017 is "Voortplanting"

Beste leden,

Het bestuur beschikt graag over uw correcte emailadres. Wij verzoeken u daarom wijzigingen via een mail door te geven aan: ledenadministratie@voorne.knnv.nl

Wilt u ook adverteren in dit blad, neem dan contact op met Tom van Wanum:
tomvanwanum@xs4all.nl